Структурний підрозділ «Міжнародний фаховий коледж моди і дизайну»
ВНЗ «КИЇВСЬКА АКАДЕМІЯ ПРИКЛАДНИХ МИСТЕЦТВ»

МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
З ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА»

для здобувачів освіти
Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність: 022 «Дизайн»
Освітньо-професійна програма
«Перукарське мистецтво та декоративна косметика»
«Графічний дизайн»
«Дизайн одягу»
«Дизайн інтер'єру»

Київ - 2024

Укладач ***Губська Катерина Сергіївна***

Методичний комплекс з дисципліни розглянуто та затверджено на засіданні педагогічної ради Структурного підрозділу «Міжнародний фаховий коледж моди і дизайну» ВНЗ «Київська Академія прикладних мистецтв»

Структурний підрозділ «Міжнародний фаховий коледж моди і дизайну»
ВНЗ «КИЇВСЬКА АКАДЕМІЯ ПРИКЛАДНИХ МИСТЕЦТВ»

Робоча навчальна програма
З ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА»
для здобувачів освіти
Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність: 022 «Дизайн»
Освітньо-професійна програма
«Перукарське мистецтво та декоративна косметика»
«Графічний дизайн»
«Дизайн одягу»
«Дизайн інтер'єру»

Київ-2024

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка 5
2. Тематичний план 7
3. Зміст дисципліни 9
4. Список використаних джерел 21
5. Питання до підсумкового контролю 24
6. Модульна контрольна робота (тест) 27
7. Конспект лекцій 39

ПОСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс «Основи правознавства» є однією з фундаментальних дисциплін у навчальних програмах вищих навчальних закладів. Він має на меті ознайомити студентів з основами правової системи, основними принципами і нормами права, а також з інститутами та інструментами правового регулювання суспільних відносин.

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи правознавство» є здійснення комплексу виховних, навчальних та інформаційних заходів, спрямованих на створення належних умов для того, щоб здобувачі освіти отримували необхідний обсяг правових знань, набували навичок у їх застосуванні, потрібних для реалізації своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків.

Основним завданням курсу є надання студентам базових знань про структуру правової системи України та міжнародне право, а також розуміння важливості права як інструменту регулювання відносин між особами, державою та іншими учасниками суспільного життя.

Завданнями (цілі) навчальної дисципліни є:

– Ознайомлення студентів з основними поняттями правознавства та їх застосуванням в реальному житті.

– Розвиток здатності аналізувати правові ситуації, застосовувати правові норми в практичній діяльності.

– Формування правових навичок для свідомого дотримання законодавства та активного громадянства.

Згідно з завданнями дисципліни «Основи правознавства» здобувачі освіти мають -

знати:

– поняття про місце курсу «Основи правознавства» у системі суспільних наук, його предмет і завдання;

– закономірності виникнення держави і права;

– найважливіші норми окремих галузей права, зокрема конституційного, адміністративного, цивільного, сімейного, трудового, кримінального;

– перелік основних нормативно-правових актів, у яких закріплені основні норми окремих галузей права.

вміти:

– вільно оперувати в усній та письмовій мові основними поняттями у сфері правової науки;

– засвоїти способи самостійного отримання та обробки різнобічної правової інформації з різних джерел;

– орієнтуватись у системі законодавства та вміти використовувати нормативно-правові акти;

– визначати суть та пояснювати зміст юридичного документу та шляхи його застосування;

– використовувати правові знання при аналізі та правовому розв'язані конкретних ситуацій;

– захищати свої права та права інших, спираючись на правові знання;

– активно та свідомо приймати участь у суспільно-політичному житті країни, впливати на державну політику.

Дисципліна спрямована на формування наступних загальних **компетентностей:**

– Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

– Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

– Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Міжпредметні зв'язки: Обов'язкова навчальна дисципліна «Основи правознавства» є складовою циклу професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «фаховий молодший бакалавр» та пов'язана з такими предметами: «Історія України».

Шкала оцінювання навчальних досягнень: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
100-90	A	відмінно	зараховано
89-82	B	дуже добре	
82-75	C	добре	
74-65	D	задовільно	
64-50	E	достатньо	
49-35	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано
35-0	X	не зараховано з обов'язковим торним вивченням дисципліни	

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Директор МФКМіД
ВНЗ «КАПМ»
«__» ____ 2024 р.

Тематичний план з дисципліни
«Основи правознавства»
для здобувачів освіти структурного підрозділу «Міжнародний фаховий коледж моди і дизайну»
вищого навчального закладу «Київська Академія прикладних мистецтв»
Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність: 022 «Дизайн»
Освітньо-професійна програма «Перукарське мистецтво та декоративна косметика», «Графічний дизайн», «Дизайн одягу», «Дизайн інтер’єру»
(денна форма навчання, на основі повної загальної середньої освіти)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин				
		Всього	Теоретичні заняття	Семінарські заняття	Самостійні роботи	Форма контролю
	5 семестр					
1.	Основи теорії держави і права	4	1	1	2	Опитування
2.	Конституційне право – провідна галузь національного права	4	4	2	2	Опитування
3	Державні символи України	4	1	1	2	Опитування
4	Загальна характеристика Конституції України та її юридичні властивості	4	1	1	2	Опитування
5	Громадянство України як один з інститутів конституційного права	4	1	1	2	Опитування
6	Загальна характеристика основних прав, свобод і обов’язки людини і громадянина, гарантії їх дотримання	4	1	1	2	Опитування
7	Сімейне право України: поняття та предмет правового регулювання	4	1	1	2	Опитування
8	Шлюб за Сімейним кодексом України	4	1	1	2	Опитування
9	Права й обов’язки матері, батька й дитини	4	1	1	2	Опитування
10	Поняття спадкового права. Суб’єкти спадкового права	4	1	1	2	Опитування
11	Спадкоємці за заповітом. Спадкоємці за законом	4	1	1	2	Опитування
12	Поняття «адміністративне право». Адміністративна відповідальність за правопорушення	4	1	1	2	Опитування
13	Поняття кримінального права. Загальна характеристика Кримінального кодексу України	4	1	1	2	Опитування
14	Основні поняття трудового права. Трудовій договір.	4	1	1	2	Опитування
15	Робочий час і час відпочинку	4	1	1	2	Опитування
	Всього:	**60**	**15**	**15**	**30**	**Диференційований залік**

Тематичний план з дисципліни
«Основи правознавства»
для здобувачів освіти структурного підрозділу «Міжнародний фаховий коледж моди і дизайну»
вищого навчального закладу «Київська Академія прикладних мистецтв»
Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність: 022 «Дизайн»
Освітньо-професійна програма «Перукарське мистецтво та декоративна косметика», «Графічний дизайн», «Дизайн одягу», «Дизайн інтер’єру»
(денна форма навчання, на основі базової загальної середньої освіти)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин				
		Всього	Теоретичні заняття	Семінарські заняття	Самостійні роботи	Форма контролю
	7 семестр					
1.	Основи теорії держави і права	4	1	1	2	Опитування
2.	Конституційне право – провідна галузь національного права	4	4	2	2	Опитування
3	Державні символи України	4	1	1	2	Опитування
4	Загальна характеристика Конституції України та її юридичні властивості	4	1	1	2	Опитування
5	Громадянство України як один з інститутів конституційного права	4	1	1	2	Опитування
6	Загальна характеристика основних прав, свобод і обов’язки людини і громадянина, гарантії їх дотримання	4	1	1	2	Опитування
7	Сімейне право України: поняття та предмет правового регулювання	4	1	1	2	Опитування
8	Шлюб за Сімейним кодексом України	4	1	1	2	Опитування
9	Права й обов’язки матері, батька й дитини	4	1	1	2	Опитування
10	Поняття спадкового права. Суб’єкти спадкового права	4	1	1	2	Опитування
11	Спадкоємці за заповітом. Спадкоємці за законом	4	1	1	2	Опитування
12	Поняття «адміністративне право». Адміністративна відповідальність за правопорушення	4	1	1	2	Опитування
13	Поняття кримінального права. Загальна характеристика Кримінального кодексу України	4	1	1	2	Опитування
14	Основні поняття трудового права. Трудовій договір.	4	1	1	2	Опитування
15	Робочий час і час відпочинку	4	1	1	2	Опитування
	Всього:	**60**	**15**	**15**	**30**	**Диференційований залік**

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Основи теорії держави і права

Роль держави і права в організації суспільства і здійсненні політичної влади. Поняття держави, функції та її ознаки. Поняття форми держави. Поняття та ознаки громадянського суспільства і правової держави. Система соціальних норм і місце права в цій системі. Поняття права та його ознаки. Правові відносини. Правомірна поведінка. Правопорушення: поняття, причини і види. Склад правопорушення та його ознаки.

Самостійна робота: Підготувати таблицю «Форми держави» з детальним описом.

Питання для самоперевірки:

1. Яка роль держави в організації суспільства?
2. Що таке держава?
3. Поняття форми держави?
4. Що є ознаками громадянського суспільства?
5. Що таке правомірна поведінка?
6. Що таке правові відносини? Ознаки правових відносин?

Література:

1. Соколов, В. С. *Теорія держави і права* / В. С. Соколов. – 3-е вид., перероб. та доп. – Київ: Юрінком Інтер, 2019. – 500 с.

2. Шемшученко, Ю. С., Коваль, В. А., Лук'яненко, І. П. *Теорія держави і права: підручник*. – Київ: Алерта, 2007. – 450 с.

Тема 2. Конституційне право – провідна галузь національного права

Предмет конституційного права. Принципи. Джерела. Методи.

Самостійна робота: Підготувати реферат на тему: «Конституційне право – провідна галузь національного права».

Питання для самоперевірки:

1. Що таке конституційне право України?
2. Що є предметом конституційного права?
3. Принципи конституційно-правового регулювання?
4. Що таке методи конституційно-правового регулювання? Їх види?
5. Що таке конституційний лад?

Література:

1. Козюбра, М. І. *Конституційне право України* / М. І. Козюбра. – Київ: Юридична книга, 2018. – 320 с.

2. Яценко, О. В. *Конституційне право України: підручник* / О. В. Яценко. – Київ: Юрінком Інтер, 2016. – 460 с.

Тема 3. Державні символи України

Державний Прапор України. Державний Герб України. Державний Гімн України.

Самостійна робота: Підготувати реферат на тему: «Які були історичні прапори України до сучасного варіанту?», «Які ще історичні символи розглядалися як державний герб?»

Питання для самоперевірки:

1. Яке значення мають кольори Державного Прапора України?
2. Коли було офіційно затверджено сучасний вигляд Державного Прапора України?
3. Що символізує тризуб у Державному Гербі України?
4. У якому році тризуб був затверджений як Державний Герб України?
5. Де найчастіше можна побачити зображення Державного Герба?
6. Як називається Державний Гімн України?
7. Коли вперше прозвучав Державний Гімн України?
8. Чи змінювалися слова Гімну України з моменту його створення?
9. Яке значення має текст Державного Гімну для українського народу?

Література:

1.Конституція України. Стаття 20: Державні символи України. Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2.Державні символи України: історія та значення. Міністерство культури та інформаційної політики України. – Режим доступу: https://mkip.gov.ua/

3.Тимошенко Л.В. Українська державна символіка: історія та сучасність / Л. В. Тимошенко. – Львів : Світ, 2015. – 200 с.

4.Сергійчук В.І. Український тризуб: витоки і традиція // Історія України. – 2020. – № 2. – С. 15–22.

5.Гречило А. Державна символіка України: від княжих часів до сьогодення // Український історичний журнал. – 2021. – № 4. – С. 33–45.

Тема 4. Загальна характеристика Конституції України та її юридичні властивості

Значення Конституції як Основного Закону держави. Загальна характеристика Конституції України. Юридичні властивості Конституції України. Практичне значення Конституції.

Самостійна робота: Підготувати доповідь на тему: «Основні положення Конституції України».

Питання для самоперевірки:

1. Конституція України, яка її роль в правовій системі держави?
2. Які основні принципи закріплює Конституція України?
3. Яка форма правління передбачена Конституцією України?
4. Як Конституція України визначає державний устрій країни?

Література:

1. Конституція України: офіційний текст. Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Тимошенко Л.В. Конституційне право України: підручник / Л. В. Тимошенко. – Київ : Видавництво "Юридична думка", 2018. – 424 с.
3. Зубець С.В. Конституційне право України: навчальний посібник / С. В. Зубець. – Львів : Світ, 2019. – 352 с.
4. Ковальчук О.І. Конституція України як основа правового регулювання прав і свобод людини // Український юридичний журнал. – 2021. – № 6. – С. 23–28.

Тема 5. Громадянство України як один з інститутів конституційного права

Основи громадянства України. Припинення громадянства України. Взаємозв'язок громадянства і права людини. Практичні аспекти громадянства.

Самостійна робота: Написати коротку доповідь на тему: "Громадянство України як елемент правового статусу особи".

Питання для самоперевірки:

1. Що таке громадянство України і яке його значення для правового статусу особи?
2. Які основні способи набуття громадянства України?
3. Які підстави для втрати громадянства України передбачені Конституцією України?
4. Які умови визначають можливість позбавлення громадянства України?
5. Яким чином особа може втратити громадянство України за власним бажанням?
6. Як набуття громадянства України впливає на правовий статус особи?
7. Чи може особа, яка втратила громадянство України, повернути його?

Література:

1. Конституція України, Закон України "Про громадянство України".
2. Шумило М.О. Теорія держави і права: Конституція України / М.О. Шумило. – Київ : Наукова думка, 2017. – 312 с.
3. Тимошенко Л.В. Конституційне право України: підручник / Л.В. Тимошенко. – Київ : Видавництво "Юридична думка", 2018. – 424 с.
4. Зубець С.В. Конституційне право України: навчальний посібник / С.В. Зубець. – Львів : Світ, 2019. – 352 с.
5. Мартинюк В.О. Конституційна реформа в Україні: аналіз і перспективи // Право України. – 2020. – № 9. – С. 34–42.

6. Ковальчук О.І. Конституція України як основа правового регулювання прав і свобод людини // Український юридичний журнал. – 2021. – № 6. – С. 23–28.

Тема 6. Загальна характеристика основних прав, свобод і обов’язки людини і громадянина, гарантії їх дотримання

Основні права людини і громадянина. Основні свободи людини та громадянина. Основні обов'язки людини і громадянина. Гарантії прав і свобод людини та громадянина.

Самостійна робота: Прочитати статті Конституції України, що регулюють права і обов'язки громадян, і підготуйте короткий звіт.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке основні права людини та громадянина і де вони закріплені в Україні?
2. Які права людини є найбільш важливими для забезпечення її гідності та свободи?
3. Як Конституція України визначає право на життя, свободу та особисту недоторканність?
4. Що таке свобода слова, і які обмеження можуть бути накладені на це право?
5. Як Конституція України регулює питання свободи пересування та вибору місця проживання?
6. Які основні обов'язки покладаються на громадян України відповідно до Конституції?
7. Які основні гарантії прав і свобод людини передбачені Конституцією України?
8. Яким чином правосуддя гарантує захист прав і свобод людини в Україні?

Література:

1. Конституція України: офіційний текст. Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Тимошенко Л.В. Конституційне право України: підручник / Л. В. Тимошенко. – Київ : Видавництво "Юридична думка", 2018. – 424 с.
3. Зубець С.В. Конституційне право України: навчальний посібник / С. В. Зубець. – Львів : Світ, 2019. – 352 с.
4. Мартинюк В.О. Конституційна реформа в Україні: аналіз і перспективи // Право України. – 2020. – № 9. – С. 34–42.
5. Ковальчук О.І. Конституція України як основа правового регулювання прав і свобод людини // Український юридичний журнал. – 2021. – № 6. – С. 23–28.

Тема 7. Сімейне право України: поняття та предмет правового регулювання

Загальне поняття сімейного права. Предмет сімейного права. Джерела сімейного права. Система сімейного права. Функції та завдання сімейного права.

Самостійна робота: Охарактеризувати роль сімейного права у захисті прав дитини в Україні.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке сімейне право і яке його місце в системі українського права?
2. Назвіть основні джерела сімейного права України.
3. Які основні категорії відносин охоплює предмет правового регулювання сімейного права України?
4. Як сімейне право України взаємодіє з іншими галузями права?
5. Яке значення для правового регулювання сімейних відносин має Сімейний кодекс України?

Література:

1. Сімейний кодекс України: офіційний текст. Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14
2. Конституція України: офіційний текст. Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
3. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України. – Режим доступу: https://www.ligazakon.net
4. Микитенко Л. В. Сімейне право України: підручник / Л. В. Микитенко. – Київ : Юридична думка, 2017. – 384 с.
5. Коваль В. І. Сімейне право України: навчальний посібник / В. І. Коваль. – Київ : Юрінком Інтер, 2018. – 336 с.
6. Тимошенко Л. В. Основи сімейного права України: підручник / Л. В. Тимошенко. – Київ : Наукова думка, 2019. – 308 с.

Тема 8. Шлюб за Сімейним кодексом України

Поняття шлюбу за Сімейним кодексом України. Умови для укладення шлюбу. Процедура укладення шлюбу. Майнові права подружжя. Права та обов'язки подружжя. Правові наслідки припинення шлюбу.

Самостійна робота: Написати есе на тему: "Шлюб як правовий акт: умови, процедура та наслідки".

Питання для самоперевірки:

1. Як визначається шлюб згідно з Сімейним кодексом України?
2. Який мінімальний вік для укладення шлюбу в Україні за Сімейним кодексом?

3. Яка процедура укладення шлюбу у органах РАЦС?
4. Як Сімейний кодекс України регулює права та обов'язки подружжя щодо виховання дітей?
5. Які підстави для припинення шлюбу передбачає Сімейний кодекс України?

Література:

1. Микитенко Л.В. Сімейне право України: підручник / Л. В. Микитенко. – Київ : Юридична думка, 2017. – 384 с.
2. Коваль В.І. Сімейне право України: навчальний посібник / В. І. Коваль. – Київ : Юрінком Інтер, 2018. – 336 с.
3. Тимошенко Л.В. Основи сімейного права України: підручник / Л. В. Тимошенко. – Київ : Наукова думка, 2019. – 308 с.

Тема 9. Права й обов'язки матері, батька й дитини

Права та обов'язки матері. Права та обов'язки батька. Права та обов'язки дитини. Права та обов'язки батьків у разі розірвання шлюбу. Права та обов'язки батьків у разі усиновлення. Взаємодія з органами опіки та піклування.

Самостійна робота: Ознайомитись із Сімейним кодексом України (ст. 141–146) та підготувати короткий звіт щодо прав і обов'язків матері та батька.

Питання для самоперевірки:

1. Які основні права та обов'язки мають батьки щодо своїх дітей згідно з Сімейним кодексом України?
2. Які права має мати щодо своєї дитини згідно з Сімейним кодексом України?
3. Які права має батько щодо своєї дитини в Україні?
4. Які обов'язки має дитина перед батьками згідно з Сімейним кодексом України?
5. Як Сімейний кодекс України визначає права та обов'язки усиновлювачів стосовно дитини?

Література:

1. Сімейний кодекс України – офіційний текст (всі зміни та доповнення).
2. Коваль В. І. Сімейне право України: навчальний посібник / В. І. Коваль. – Київ : Юрінком Інтер, 2018. – 336 с.
3. Тимошенко Л.В. Основи сімейного права України: підручник / Л. В. Тимошенко. – Київ : Наукова думка, 2019. – 308 с.

Тема 10. Поняття спадкового права. Суб'єкти спадкового права

Поняття спадкового права. Суб'єкти спадкового права.

Самостійна робота: Прочитайте статті 1217-1245 Цивільного кодексу України, що регулюють спадкові відносини, та підготуйте висновки.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке спадкове право?
2. Які основні принципи спадкового права визначені в українському законодавстві?
3. Хто є суб'єктами спадкового права?

Література:

1. Цивільний кодекс України (з останніми змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15
2. Васильєва О.А. Спадкове право України: навчальний посібник / О. А. Васильєва. – Київ: Юрінком Інтер, 2017. – 320 с.
3. Мельник В.В. Спадкове право: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. В. Мельник. – Київ: Право, 2018. – 272 с.
4. Шамрай І.М. Цивільне право України: спадкове право / І. М. Шамрай. – Київ: Літера ЛТД, 2020. – 210 с.

Тема 11. Спадкоємці за заповітом. Спадкоємці за законом

Спадкоємці за заповітом. Спадкоємці за законом. Спадкування при наявності заповіту та законного спадкування. Особливості спадкування.

Самостійна робота: Охарактеризувати процедуру спадкування за законом у разі відсутності заповіту.

Питання для самоперевірки:

1. Хто може бути спадкоємцем за заповітом в Україні?
2. Які вимоги до складання заповіту в Україні?
3. Які види заповітів існують в українському законодавстві?
4. Які права має спадкоємець, якщо спадкує за заповітом?
5. Як визначається, що заповіт є дійсним?
6. Яким чином визначаються черги спадкоємців за законом в Україні?
7. Які особи мають право на спадщину в першу чергу за законом?
8. Як розподіляється спадщина між спадкоємцями різних черг?
9. Які права мають спадкоємці за законом?
10. Як визначаються права спадкоємців, якщо не існує заповіту?
11. Яка різниця між спадкуванням за заповітом та спадкуванням за законом?
12. Які особливості спадкування для осіб, які мають право на частину спадщини за заповітом та за законом?

13. Які є обмеження щодо кола осіб, які можуть бути спадкоємцями за заповітом?

14. Як спадкоємці можуть оскаржити заповіт, якщо він порушує їхні права?

Література:

1. Цивільний кодекс України (розділ, що стосується спадкування). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

2. Головіна В. І. Спадкове право: коментар до глав 63–65 Цивільного кодексу України / В. І. Головіна. – Київ: Юрінком Інтер, 2016. – 190 с.

3. Мельник В. В. Спадкове право: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. В. Мельник. – Київ: Право, 2018. – 272 с.

4. Шамрай І. М. Цивільне право України: спадкове право / І. М. Шамрай. – Київ: Літера ЛТД, 2020. – 210 с.

5. Заповіт в Україні: практичний посібник для громадян. URL: https://www.ligazakon.net

Тема. 12. Поняття «адміністративне право». Адміністративна відповідальність за правопорушення.

Поняття адміністративного права. Адміністративна відповідальність. основні проблеми у застосуванні адміністративної відповідальності в Україні.

Самостійна робота: Підготувати реферат про види адміністративних правопорушень в Україні, наведіть приклади правопорушень у сфері дорожнього руху.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке адміністративне право?
2. Яка роль адміністративного права в правовій системі України?
3. Які основні принципи адміністративного права?
4. Що таке адміністративна відповідальність?
5. Як адміністративна відповідальність відрізняється від кримінальної відповідальності?
6. Які види адміністративних правопорушень існують в Україні?
7. Які санкції можуть бути застосовані за адміністративні правопорушення?
8. Як визначаються обставини, що пом'якшують або обтяжують адміністративну відповідальність?
9. Яка процедура накладення адміністративних стягнень?
10. Які органи мають право накладати адміністративні стягнення?
11. Які правовідносини регулюються адміністративною відповідальністю в Україні?
12. Яка роль адміністративної відповідальності у забезпеченні правопорядку?

Література:

1. Цивільний кодекс України (розділ, що стосується адміністративних правопорушень та відповідальності). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10

3. Маляренко В.В. Адміністративне право України: підручник / В. В. Маляренко. – Київ: Юрінком Інтер, 2018. – 312 с.

4. Черкашин С.В. Адміністративне право України: навчальний посібник / С. В. Черкашин. – Київ: Алерта, 2019. – 236 с.

5. Підручник з адміністративного права України / за ред. М.І. Шульги. – Київ: Юрінком Інтер, 2020. – 480 с.

6. Шевченко О.П. Адміністративна відповідальність: теоретичні та практичні аспекти // Вісник правових наук. – 2021. – № 2. – С. 43–47.

Тема 13. Поняття кримінального права. Загальна характеристика Кримінального кодексу України

Поняття кримінального права. Кримінальний кодекс України. Кримінальна відповідальність. Види злочинів та покарань. Актуальні питання кримінального права.

Самостійна робота: Охарактеризувати загальну частину Кримінального кодексу України. Як вона регулює загальні положення кримінального права?

Питання для самоперевірки:

1. Що таке кримінальне право та яке його значення в правовій системі України?
2. Які основні функції кримінального права?
3. Як кримінальне право забезпечує захист прав людини та громадянина?
4. Яка структура Кримінального кодексу України? Що містить загальна частина Кримінального кодексу?
5. Що таке кримінальна відповідальність і як вона визначається в Кримінальному кодексі?
6. Які основні види покарань можуть бути застосовані за злочини?
7. Які покарання є основними за вчинення злочинів? Наведіть приклади.
8. Які зміни були внесені в Кримінальний кодекс України останніми роками?

Література:

1. Кримінальний кодекс України (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Маляренко В.В. Адміністративне право України: навчальний посібник / В. В. Маляренко. – Київ: Юрінком Інтер, 2018.— Охоплює теоретичні засади кримінального права та загальні принципи правосуддя.

3. Кримінальна відповідальність: теоретичні та практичні аспекти / за ред. В. С. Кравченка. – Одеса: Фенікс, 2018.— Охоплює питання кримінальної відповідальності в Україні, зміни та нововведення в кримінальному законодавстві.

4. Шевченко О.П. Основи кримінального права України / О. П. Шевченко. – Харків: Право, 2019.— Підручник, що надає загальну характеристику кримінального права України.

5. Кримінальне право України / за ред. М. І. Шульги. – Київ: Юрінком Інтер, 2020.— Включає докладне вивчення кримінального права, зокрема особливості та нововведення Кримінального кодексу України.

Тема 14. Основні поняття трудового права. Трудовий договір.

Трудове право і яке його значення в правовій системі України. Основні функції трудового права. Основні принципи трудового права закріплені в законодавстві України. трудовий договір та які його основні характеристики.

Самостійна робота: Написати реферат на тему «Основні поняття трудового права. Трудовий договір».

Питання для самоперевірки:

1. Що таке трудове право? Яке його значення в правовій системі України?
2. Назвіть основні функції трудового права. Як вони забезпечують правовий захист працівників?
3. Які види трудових договорів існують згідно з трудовим законодавством України? Яка різниця між ними?
4. Що є основними елементами трудового договору? Які умови повинні бути обов'язково вказані в цьому договорі?
5. Які права та обов'язки має працівник за трудовим договором? Наведіть приклади.
6. Які права та обов'язки має роботодавець за трудовим договором? Наведіть приклади.
7. Які наслідки можуть виникнути у разі порушення умов трудового договору однією зі сторін?
8. Як здійснюється зміна умов трудового договору? Які умови повинні бути виконані для цього?
9. Які підстави для припинення трудового договору? Яка процедура звільнення працівника?
10. Яким чином трудове законодавство України забезпечує правовий захист працівників при звільненні?

11. У яких випадках роботодавець може змінювати умови трудового договору без згоди працівника?

12. Як правильно оформити трудовий договір? Які документи необхідні для цього?

Література:

1. Трудовий кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08

2. Лазор, М.О. Трудове право України: підручник / М. О. Лазор. – Київ: Юрінком Інтер, 2018.

3. Герасимова, Н. А. Основи трудового права: навчальний посібник**.** – Харків: Право, 2019.

4. Коваленко, Т. О. Трудове право України. Практичний посібник**.** – Київ: Кондор, 2020.

Тема 15. Робочий час та час відпочинку

Поняття робочого часу. Гнучкий робочий графік. Перерва на відпочинок та харчування. Overtime (переробка). Нічний час роботи. Час відпочинку. Вихідні та святкові дні. Особливості для різних категорій працівників.

Самостійна робота: Написати реферат на тему: "Робочий час та час відпочинку".

Питання для самоперевірки:

1. Що таке робочий час за трудовим законодавством України?

2. Яка максимальна тривалість робочого часу на тиждень згідно з Трудовим кодексом України?

3. Які види перерв передбачаються трудовим законодавством і яка їхня тривалість?

4. Що таке гнучкий робочий час і в яких випадках він застосовується?

5. Яка тривалість понаднормової роботи (переробки) згідно з Трудовим кодексом України?

6. Які правила оплати праці за понаднормові години?

7. Що є нічним робочим часом і які вимоги до роботи в нічний період?

8. Як визначається час відпочинку в трудовому праві України?

9. Які види відпочинку передбачаються для працівників (щорічна відпустка, лікарняний, вихідні дні)?

10. Як визначаються святкові та неробочі дні за законодавством України?

11. Яка тривалість щорічної оплачуваної відпустки для працівника за Трудовим кодексом?

12. Які обмеження щодо тривалості робочого часу для неповнолітніх працівників?

13. Як оплачується робота в святкові та неробочі дні?

14. Які права мають працівники, які працюють у нічний час?

Література:

1. Трудовий кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08

2. Лазор, М. О. Трудове право України: підручник / М. О. Лазор. – Київ: Юрінком Інтер, 2018.

3. Коваленко, Т. О. Трудове право України. Практичний посібник. – Київ: Кондор, 2020.

4. Трудовий кодекс України: коментар. – Київ: Алерта, 2020.

Список використаних джерел

Основна література

1. Васильєва О.А. Спадкове право України: навчальний посібник / О. А. Васильєва. – Київ: Юрінком Інтер, 2017. 320 с.

2. Герасимова, Н.А. Основи трудового права: навчальний посібник**.** – Харків: Право, 2019.

3. Зубець С. В. Конституційне право України: навчальний посібник / С. В. Зубець. Львів : Світ, 2019. 352 с.

4. Зубець С.В. Конституційне право України: навчальний посібник / С. В. Зубець. – Львів : Світ, 2019. 352 с.

5. Коваленко, Т.О. Трудове право України. Практичний посібник. – Київ: Кондор, 2020.

6. Коваль В.І. Сімейне право України: навчальний посібник / В. І. Коваль. – Київ : Юрінком Інтер, 2018. 336 с.

7. Козюбра, М. І. *Конституційне право України* / М. І. Козюбра. – Київ: Юридична книга, 2018. 320 с.

8. Конституція України, Закон України "Про громадянство України".

9. Кримінальна відповідальність: теоретичні та практичні аспекти / за ред. В. С. Кравченка. – Одеса: Фенікс, 2018.— Охоплює питання кримінальної відповідальності в Україні, зміни та нововведення в кримінальному законодавстві.

10. Кримінальне право України / за ред. М.І. Шульги. – Київ: Юрінком Інтер, 2020. Включає докладне вивчення кримінального права, зокрема особливості та нововведення Кримінального кодексу України.

11. Лазор, М.О. Трудове право України: підручник / М.О. Лазор. – Київ: Юрінком Інтер, 2018.

12. Маляренко В.В. Адміністративне право України: навчальний посібник / В.В. Маляренко. Київ: Юрінком Інтер, 2018.— Охоплює теоретичні засади кримінального права та загальні принципи правосуддя.

13. Маляренко В.В. Адміністративне право України: підручник / В. В. Маляренко. – Київ: Юрінком Інтер, 2018. 312 с.

14. Мельник В.В. Спадкове право: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. В. Мельник. – Київ: Право, 2018. 272 с.

15. Микитенко Л.В. Сімейне право України: підручник / Л. В. Микитенко. – Київ : Юридична думка, 2017. 384 с.

16. Соколов, В. С. *Теорія держави і права* / В. С. Соколов. – 3-е вид., перероб. та доп. – Київ: Юрінком Інтер, 2019. 500 с.

17. Тимошенко Л. В. Конституційне право України: підручник / Л. В. Тимошенко. – Київ : Видавництво "Юридична думка", 2018. 424 с.

18. Тимошенко Л.В. Конституційне право України: підручник / Л. В. Тимошенко. – Київ : Видавництво "Юридична думка", 2018. – 424 с.

19. Тимошенко Л.В. Основи сімейного права України: підручник / Л. В. Тимошенко. – Київ : Наукова думка, 2019. – 308 с.

20. Тимошенко Л.В. Українська державна символіка: історія та сучасність / Л. В. Тимошенко. – Львів : Світ, 2015. – 200 с.

21. Трудовий кодекс України: коментар. – Київ: Алерта, 2020.

22. Черкашин С.В. Адміністративне право України: навчальний посібник / С. В. Черкашин. – Київ: Алерта, 2019. – 236 с.

23. Шамрай І.М. Цивільне право України: спадкове право / І. М. Шамрай. – Київ: Літера ЛТД, 2020. – 210 с.

24. Шевченко О. П. Основи кримінального права України / О. П. Шевченко. – Харків: Право, 2019.— Підручник, що надає загальну характеристику кримінального права України.

25. Шемшученко, Ю. С., Коваль, В. А., Лук'яненко, І. П. *Теорія держави і права: підручник*. – Київ: Алерта, 2007. – 450 с.

26. Шумило М.О. Теорія держави і права: Конституція України / М. О. Шумило. – Київ : Наукова думка, 2017. – 312 с.

27. Яценко, О. В. *Конституційне право України: підручник* / О. В. Яценко. – Київ: Юрінком Інтер, 2016. – 460 с.

Додаткова література

1. Ковальчук О. І. Конституція України як основа правового регулювання прав і свобод людини // Український юридичний журнал. 2021. № 6. С. 23–28.

2. Сергійчук В.І. Український тризуб: витоки і традиція // Історія України. 2020. № 2.С. 15–22.

3. Мартинюк В.О. Конституційна реформа в Україні: аналіз і перспективи // Право України. 2020. № 9. С. 34–42.

4. Ковальчук О.І. Конституція України як основа правового регулювання прав і свобод людини // Український юридичний журнал. 2021. № 6. С. 23–28.

5. Гречило А. Державна символіка України: від княжих часів до сьогодення // Український історичний журнал.2021. № 4. С. 33–45.

Електронні інформаційні ресурси

1. Трудовий кодекс України . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08
2. Кримінальний кодекс України (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10
4. Цивільний кодекс України (з останніми змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15
5. Сімейний кодекс України**:** офіційний текст. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14
6. Конституція України: офіційний текст. Верховна Рада України. . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
7. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України**.** . URL: https://www.ligazakon.net
8. Конституція України: офіційний текст. Верховна Рада України. . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
9. Конституція України. Стаття 20: Державні символи України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
10. Державні символи України: історія та значення. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: https://mkip.gov.ua/
11. Конституція України: офіційний текст. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

ВНЗ «Київська Академія прикладних мистецтв»

Питання до іспиту (заліку)
З ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА»
для здобувачів освіти
Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність: 022 «Дизайн»
Освітньо-професійна програма
«Перукарське мистецтво та декоративна косметика»
«Графічний дизайн»
«Дизайн одягу»
«Дизайн інтер'єру»

Київ-2024

Питання до підсумкового контролю

1. Яка роль держави в організації суспільства?
2. Що таке держава?
3. Поняття форми держави?
4. Що таке конституційне право України?
5. Що є предметом конституційного права?
6. Принципи конституційно-правового регулювання?
7. Що таке методи конституційно-правового регулювання? Їх види?
8. Коли було офіційно затверджено сучасний вигляд Державного Прапора України?
9. Що символізує тризуб у Державному Гербі України?
10. Коли вперше прозвучав Державний Гімн України?
11. Чи змінювалися слова Гімну України з моменту його створення?
12. Конституція України, яка її роль в правовій системі держави?
13. Які основні принципи закріплює Конституція України?
14. Що таке громадянство України і яке його значення для правового статусу особи?
15. Які основні способи набуття громадянства України?
16. Як Конституція України визначає право на життя, свободу та особисту недоторканність?
17. Що таке свобода слова, і які обмеження можуть бути накладені на це право?
18. Що таке сімейне право і яке його місце в системі українського права?
19. Назвіть основні джерела сімейного права України.
20. Яка процедура укладення шлюбу у органах РАЦС?
21. Як Сімейний кодекс України регулює права та обов'язки подружжя щодо виховання дітей?
22. Які основні права та обов'язки мають батьки щодо своїх дітей згідно з Сімейним кодексом України?
23. Що таке спадкове право?
24. Які види заповітів існують в українському законодавстві?
25. Які права має спадкоємець, якщо спадкує за заповітом?
26. Як визначається, що заповіт є дійсним?

27. Яким чином визначаються черги спадкоємців за законом в Україні?

28. Що таке адміністративне право?

29. Яка роль адміністративного права в правовій системі України?

30. Які основні принципи адміністративного права?

31. Що таке адміністративна відповідальність?

32. Що таке кримінальне право та яке його значення в правовій системі України?

33. Які основні функції кримінального права?

34. Як кримінальне право забезпечує захист прав людини та громадянина?

35. Які зміни були внесені в Кримінальний кодекс України останніми роками?

36. Що таке трудове право?

37. Назвіть основні функції трудового права. Як вони забезпечують правовий захист працівників?

38. Які види трудових договорів існують згідно з трудовим законодавством України? Яка різниця між ними?

39. Що таке робочий час за трудовим законодавством України?

40. Яка максимальна тривалість робочого часу на тиждень згідно з Трудовим кодексом України?

Модульна контрольна робота
З ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА»
для здобувачів освіти
Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність: 022 «Дизайн»
Освітньо-професійна програма
«Перукарське мистецтво та декоративна косметика»
«Графічний дизайн»
«Дизайн одягу»
«Дизайн інтер'єру»

Київ-2024

ТЕСТ

1. Які з перерахованих ознак належать до ознак держави?

а) населення понад 1 млн. осіб;

б) населення понад 10 млн. осіб;

в) власна територія;

г) наявність системи права.

2. Що таке демократія?

а) форма політичного режиму;

б) народовладдя;

в) підпорядкованість органів державної влади президенту;

г) взаємодія органів державної влади.

3. Які існують форми державного устрою?

а) федерація;

б) республіка;

в) унітарна держава;

г) демократична держава.

4. Що являє собою апарат держави?

а) систему засобів регулювання суспільних відносин в державі;

б) систему правових норм, що регулюють відносини народовладдя;

в) систему всіх органів держави, які виконують її завдання та функції;

г) наявність в державі Голови держави – Президента.

5. Що являє собою поняття право в об’єктивному розумінні?:

а) підпорядкування одних осіб іншими;

б) міра можливої поведінки людини;

в) система встановлених державою правових норм;

г) сукупність всіх органів державної влади.

6. Що (хто) може бути об’єктом правових відносин?

а) фізичні особи;

б) майно;

в) юридичні особи;

г) органи державної влади.

7. Визначте державні символи України:

а) Державний Прапор України;

б) гетьманська булава;

в) великий Державний Герб України;

г) Державний Гімн України.

8. Визначте форму державного правління в Україні:

а) парламентсько-президентською республікою;

б) президентською республікою;

в) парламентською республікою;

г) президентсько-парламентською республікою.

9. Хто виступає єдиним джерелом влади в Україні?

а) Верховна Рада України;

б) Кабінет Міністрів України;

в) Президент України;

г) народ України.

10. Яким органом представлена законодавча влада в Україні?

а) Президент України;

б) Кабінет Міністрів України;

в) Верховна Рада України;

г) Конституційний Суд України.

11. Хто очолює вищий орган виконавчої влади України?

а) віце-прем'єр-міністр;

б) прем'єр-міністр;

в) омбудсмен;

г) спікер.

12. Який орган державної влади представляє Президент України?

а) є головою держави і не належить до жодної гілки органів державної влади;

б) є головою виконавчої влади;

в) є головою держави і головою виконавчої влади;

г) є головою Верховної Ради України.

13. Які мінімальні вікові вимоги встановлені Законом до кандидата в Президенти України?

а) 18 років;

б) 21 року;

в) 35 років;

г) 50 років.

14. До якої категорії (групи) прав відноситься право на медичну допомогу і освіту?

а) невід’ємних;

б) політичних;

в) соціальних;

г) культурних.

15. Визначте конституційні обов'язки громадянина України:

а) надавати правову допомогу іншим особам;

б) дотримання Конституції і законів України;

в) захист Вітчизни, служба в Збройних Силах України;

г) зайняття підприємницькою діяльністю.

16. Які відносини регулює сімейне право України?

а) між подружжям;

б) між батьками та дітьми;

в) між двоюрідними братами та сестрами;

г) між прабабою, прадідом та онуками.

17. Визначте джерела сімейного права:

а) Конституція України;

б) Кодекс про шлюб та сім'ю;

в) Шлюбний кодекс;

г) Сімейний кодекс.

18. Що таке шлюб?

а) сімейний союз жінки та чоловіка, а також осіб однієї статі;

б) сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану;

в) сімейний союз жінки та чоловіка, що спільно проживають та ведуть спільне господарство;

г) релігійний обряд, що свідчить про одруження.

19. Які мінімальні вікові вимоги встановлені законодавством для чоловіків та жінок відповідно, що бажають укласти шлюб?

а) 17 та 18 років;

б) 18 та 17 років;

в) 16 та 18 років;

г) 18 та 16 років;

20. Які особи вважаються зарученими?

а) особи, що разом проживають;

б) особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу;

в) особи, що мають намір вступити у шлюб;

г) особи, які провели шлюбний обряд у церкві.

21. У який строк проводиться реєстрація шлюбу після подання заяви?

а) два тижні;

б) один місяць;

в) три місяці;

г) дев’ять місяців.

22. Що є особистою приватною власністю дружини?

а) прикраси особистого користування, придбані за власні кошти;

б) прикраси, подаровані їй чоловіком;

в) автомобіль, придбаний під час шлюбу за спільні кошти, але зареєстрований на її ім’я дружини;

г) холодильник на кухні.

23. В яких випадках органи РАЦСу можуть розірвати шлюб?

а) за спільною заявою подружжя, яке має дітей;

б) за спільною заявою подружжя, яке не має дітей;

в) за заявою одного з подружжя, якщо інший цього не бажає;

г) у всіх випадках.

24. До змісту правового статусу суб’єктів трудового права належить:

а) наявність трудової право-дієздатності;

б) закріплення суб’єктивних трудових прав і обов’язків;

в) встановлення гарантій прав і обов’язків;

г) визначення відповідальності при невиконанні трудових обов’язків.

25. Визначення поняття «трудові правовідносини» включає:

а) вид суспільних відносин;

б) їх врегулювання нормами трудового права;

в) забезпечення працівників належними умовами праці;

г) визначення тривалості трудових відносин.

26. Які відносини регулює трудове право?

а) між працівником і роботодавцем;

б) між трудовим колективом і власником підприємства, установи, організації або вповноваженим органом;

в) між профспілковими організаціями та працівниками;

г) пенсійне забезпечення;

д) соціальне страхування.

27. Види суб'єктів трудового права:

а) працівники;

б) власник підприємства;

в) трудові колективи;

г) будь-яка юридична особа;

д) громадські організації.

28. Ознаками трудових правовідносин є:

а) включення працівників до складу трудового колективу;

б) виконання певної трудової функції;

в) додержання трудового режиму.

29. До змісту правового статусу суб'єктів трудового права належить:

а) наявність трудової праводієздатності;

б) закріплення суб'єктивних трудових прав і обов'язків;

в) встановлення гарантій прав і обов'язків;

г) визначення відповідальності при невиконанні трудових обов'язків.

30. Правовий статус суб'єктів трудового права може бути:

а) загальним;

б) змішаним;

в) спеціальним;

г) загальним і спеціальним;

д) змішаним і особливим.

31. Види суб’єктів трудового права:

а) працівники;

б) власник підприємства;

в) трудові колективи;

г) будь-яка юридична особа;

д) громадські організації.

32. Риси, що об’єднують фізичних і юридичних осіб як суб’єктів трудового права:

а) обов’язки додержання норм трудового права;

б) можливість бути наймачем робочої сили;

в) дотримання норм КЗпП;

г) збереження обов’язкової квоти працевлаштування.

33. Трудова правосуб’єктність виникає з:

а) 18 років;

б) 16 років;

в) 14 років;

г) 15 років.

34. Трудовий договір укладається за наявністю наступних документів:

а) паспорт і трудова книжка;

б) паспорт, трудова книжка і довідка про стан здоров’я ;

в) документ про освіту;

г) будь-які документи за вимогою власника .

35. В яких випадках трудовий договір укладається в письмовій формі?

а) завжди;

б) працівник наполягає на письмовій формі;

в) працівник є молодим спеціалістом;

г) працівник – неповнолітній.

36. На який термін може укладатися трудовий контракт?

а) на 1 рік;

б) на 5 років;

в) на 10 років;

г) за згодою сторін.

37. Обов’язковими умовами трудового договору є умови:

а) про оплату праці;

б) про тривалість робочого часу;

в) про трудову функцію працівника;

г) про тривалість відпустки.

38. Які відомості не повинні записуватися в трудову книжку?

а) про посади, які займає працівник;

б) про заохочення, які застосовувалися до працівника;

в) про дисциплінарні стягнення;

г) про причини звільнення.

39. Для звільнення з роботи за ініціативою роботодавця потрібна попередня згода:

а) органу, якому підпорядковано підприємство;

б) профспілкового комітету;

в) центру працевлаштування;

г) зборів трудового колективу;

д) працівника.

40. Прогулом вважається відсутність на роботі протягом:

а) 1 години;

б) 3 годин;

в) 1 / 2 робочого дня;

г) робочого дня.

41. Строк випробування не повинен перевищувати:

а) одного місяця для працівників;

б) двох тижнів;

в) 6 місяців;

г) 3 місяців за погодженням з профкомом;

42. Громадянин України має право самостійно укладати трудовий договір:

а) тільки з 16 років;

б) тільки з 15 рокыв, а в окремих випадках з 14 років;

в) це питання визначається батьками;

г) за згодою профкому;

д) з будь-якого віку, але не молодше 18 років.

43. Випробування не може встановлюватися:

а) для молодих спеціалістів;

б) для звільнених з лав Збройних Сил України;

в) для неповнолітніх;

г) жінок, які мають дітей віком до 14 років;

д) для працівників.

44. Підстави для припинення трудового договору:

а) за згодою сторін;

б) за ініціативою працівника;

в) за ініціативою власника або уповноваженого ним органу;

г) за ініціативою органів прокуратури та внутрішніх справ України;

д) за ініціативою суду;

е) за станом здоров'я.

45. Власник повинен звільнити працівника за його заявою у вказаний ним строк у разі:

а) неможливості проживання в даній місцевості;

б) наявності дитини;

в) за станом здоров'я;

г) за власним бажанням працівника;

д) у зв'язку зі вступом до навчального закладу.

46. Яка встановлюється максимальна тижнева тривалість робочого часу?

а) 36 годин;

б) 40 годин;

в) 38 годин;

г) 48 годин.

47. Право на встановлення скороченої тривалості робочого часу мають:

а) вагітні жінки;

б) жінки, які мають дітей віком до 14 років;

в) неповнолітні працівники;

г) працівники, які працюють на підприємствах зі шкідливими умовами;

д) на молодих спеціалістів.

48. Який час вважається нічним згідно з чинним законодавством:

а) з 20 до 8 годин;

б) з 22 до 6 годин;

в) з 23 до 7 годин;

г) з 0 годин до 6 годин.

49. Право на неповний робочий час мають:

а) вагітні жінки;

б) неповнолітні працівники;

в) за згодою сторін;

г) працівник, який доглядає за хворим членом сім'ї;

д) жінка, яка має дитину віком до 14 років;

е) за станом здоров'я.

50. Скорочена тривалість робочого часу для неповнолітніх з 16 до 18 років складає:

а) 24 години;

б) 18 годин;

в) 36 годин;

г) 40 годин.

51. Чим відрізняється неповний робочий час від скороченого?

а) встановлюється за згодою сторін;

б) оплата здійснюється в повному обсязі;

в) можливе зменшення заробітної плати;

г) можливе зменшення тривалості як робочого дня, так і робочого тижня.

52. Перерва впродовж робочого дня надається через:

а) 3 години після початку роботи і триває від 30 хвилин до 2 годин;

б) 5 години після початку роботи і триває від 1 години до 2 годин;

в) 4 години після початку роботи і триває від 30 хвилин до 2 годин.

53. Відпустка має такі види:

а) основна;

б) додаткова;

в) щорічна;

г) соціальна;

д) творча.

54. Тривалість щорічної основної відпустки не може бути меншої від:

а) 21 календарного дня;

б) 18 календарних днів;

в) 24 календарних днів;

г) 30 календарних днів.

ВНЗ «Київська Академія прикладних мистецтв»

Конспект лекцій
З ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА»
для здобувачів освіти
Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність: 022 «Дизайн»
Освітньо-професійна програма
«Перукарське мистецтво та декоративна косметика»
«Графічний дизайн»
«Дизайн одягу»
«Дизайн інтер'єру»

Київ-2024

Тема 1. Основи теорії держави і права

1. Роль держави і права в організації суспільства і здійсненні політичної влади

Природа – це те, що фізично оточує людське суспільство, це – географічне середовище. Вплив географічного середовища завжди опосередковується суспільними умовами і, насамперед, рівнем розвитку виробництва.

Суспільство - соціальний організм, частина природи, що складається з людей, які постійно працюють над удосконаленням знарядь і засобів виробництва.

З появою держави і права в суспільстві виникають нові види суспільних відносин: політичні й правові. Це спричинило до виникнення політичної і правової систем.

Політика – це частина життєдіяльності людей, пов’язана з головними для життя і діяльності особи, держави й суспільства інтересами, в основі яких лежать потреби народів, націй, соціальних груп, держави та інших соціальних суб’єктів.

Роль держави в організації суспільства і здійсненні політичної влади зумовлена тим, що вона є центром, ядром політичної системи.

Важлива роль в організації суспільства і здійсненні політичної влади належить і праву. Право, як і держава, - це надбудова над економічним базисом суспільства, що є складником правової системи суспільства.

Роль права у громадському суспільстві й здійсненні політичної влади залежить від взаємозв’язку держави і права. Право залежить від держави. Право має відносну самостійність і впливає на державу, отже , і держава залежить від права. У реалізації своїх функцій держава використовує правові та неправові форми й методи. Держава і право відіграють значну роль в організації суспільства і здійсненні політичної влади.

Поняття держави, функції та її ознаки

Держава, як зазначалось, є основним інститутом політичної системи суспільства. Вона концентрує в собі владні відносини, які стосуються інтересів і потреб всіх членів суспільства.

Держава – це організація політичної влади домінуючої частини населення у соціально неоднорідному суспільстві, яка забезпечує цілісність і безпеку всього суспільства та здійснює керівництво ним насамперед в інтересах цієї частини, а також управління загальносуспільними справами.

Ознаки держави:

1) наявність системи суверенної політичної влади;

2) територія;

3) монополія на легальне застосування примусу;

4) наявність державної мови;

5) апарат держави;

6) наявність національної правової системи;

7) населення.

Функції держави – це основні напрямки її діяльності, в яких відображаються й конкретизуються завдання і мета держави, проявляються її сутність і зміст, а також соціальне призначення в соціально неоднорідному суспільстві.

Термін «функції держави» застосовується для позначення основних напрямків діяльності держави. Виконання державою своїх функцій має за мету гармонізувати життєдіяльність суспільства і держави.

Функції держави можна поділити на внутрішні й зовнішні.

Головні внутрішні функції держави:

1) господарсько-організаційна (програмування і організація виробництва на державних підприємствах, розпорядження об’єктами державної власності);

2) господарсько-стимулююча (створення умов для розвитку виробництва на основі визначення і захисту різних форм власності на засоби виробництва);

3) культурно-виховна (освіта, виховання, підтримка культури, обґрунтування і пропаганда існуючого соціального устрою тощо);

4) соціальна (охорона і відновлення здоров'я, соціальне забезпечення та ін.);

5) створення демократичних умов, інститутів для вільного виявлення і врахування інтересів соціальних груп суспільства, зокрема для діяльності різноманітних політичних партій.

Поняття форми держави

Форма держави об'єднує три компоненти: форму державного правління, форму державного устрою і державний режим.

Державне правління – це спосіб організації і здійснення вищої державної влади. Традиційно виділяють такі основні форми державного правління:

1) монархія – це форма державного правління, при якій вища державна влада повністю або частково зосереджується в руках одноосібного глави держави і, звичайно, передається у спадок;

2) республіка – форма державного правління, при якій вища державна влада здійснюється виборним колегіальним органом, що обирається виборцями на певний строк.

Державний устрій – це поділ території держави на певні складові й розподіл влади між нею і цими складовими. Історично склалися дві форми державного устрою:

1) унітарна держава – це держава, окремі складові якої не мають суверенітету, всіх ознак державності;

2) федерація – це союзна держава, яка складається з державних утворень, які мають певну самостійність.

Політичний (державний) режим – це сукупність характерних для певного типу держави політичних відносин, засобів і методів реалізації влади, наявних стосунків між державною владою і суспільством, панівних форм ідеології, соціальних і класових взаємовідносин, стану політичної культури суспільства.

У сучасних умовах державні режими класифікують так:

1) демократичний режим – це режим, що характеризується децентралізацією, розосередженням влади між громадянами держави з метою надання їм можливості рівномірного впливу на функціонування владних органів, це форма організації суспільно-політичного життя, заснованого на принципах рівноправності його членів, періодичної виборності органів державного управління та прийняття рішень відповідно до волі більшості;

2) авторитарний режим – це режим, що характеризується значним зосередження влади в руках однієї особи або обмеженої групи осіб, звуженням політичних прав та свобод громадян і їх об'єднань, строгою регламентацією їхньої активності, різким скорочення повноважень демократичних інституцій;

3) тоталітарний режим – це режим, що характеризується повним контролем держави над усіма сферами людського життя, фактичною ліквідацією прав і свобод громадян, репресіями щодо опозиції та інакодумців.

Поняття та ознаки громадянського суспільства і правової держави

Громадянське суспільство і правова держава існують відносно незалежно.

Проблема формування громадянського суспільства не може вирішуватися вольовими методами, вирішальну роль повинен відіграти об'єктивний, природно-історичний процес розвитку суспільства.

Громадянське суспільство - це спільність вільних, незалежних, рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником, користуватися економічною свободою та надійним соціальним захистом, іншими правами та свободами, брати активну участь у політичному житті та в інших сферах життєдіяльності людини і громадянина.

Ознаками громадянського суспільства є:

1) приватна власність, вільна праця, підприємництво;

2) існування вільних політичних партій, громадських організацій, трудових колективів та інших об'єднань громадян на добровільній основі;

3) багатоманітність виховання, освіти, науки, культури;

4) наявність незалежної системи засобів масової інформації;

5) вільний розвиток сім'ї як первинної основи співжиття людей;

6) переважне регулювання поведінки людини з допомогою етичних норм і здійснення людиною своїх потреб та інтересів у решті сфер приватного та суспільного життя на засадах свободи, незалежності й недоторканості.

У громадянському суспільстві повинна існувати правова держава, себто така, в якій тільки юридичними засобами забезпечуються верховенство права, реальне здійснення, гарантування, охорона, захист і поновлення порушених прав людини і громадянина, взаємна відповідальність держави й особи, контроль і нагляд за створенням і застосуванням юридичних законів.

До основних ознак правової держави слід віднести такі:

1) вона сприймається як об'єднаність, солідарність і корелятивність усіх людей;

2) у ній панує право як загальна міра свободи, рівності й справедливості в суспільстві, що й визначає зміст чинних законів, інших нормативних та індивідуальних правових актів;

3) вичерпне врегулювання правового статусу людини і громадянина та забезпечення його ефективної реалізації;

4) розвинена система чинного законодавства;

5) взаємна відповідальність особи і держави, її органів і посадових (службових) осіб;

6) провідна роль суду у вирішенні спірних питань і конфліктних ситуацій;

7) ефективна діяльність інших правоохоронних органів у забезпеченні законності й правопорядку;

8) високий рівень правосвідомості й правової культури громадян, професіоналізму працівників правоохоронних органів тощо.

Система соціальних норм і місце права в цій системі

Соціальні норми – це загальні правила поведінки людей у суспільстві, зумовлені об'єктивними закономірностями, є результатом свідомої вольової діяльності певної частини чи всього суспільства і забезпечуються різноманітними засобами соціального впливу.

Залежно від способу їх утворення і забезпечення соціальні норми класифікують на юридичні, моральні, корпоративні (громадських організацій, політичних партій, інших об'єднань громадян), звичаї чи традиції.

Юридичні (правові) норми – це загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, встановлені (санкціоновані) державою, охороняються, захищаються і гарантуються нею та містяться в нормативно-правових актах.

Моральні норми – це правила поведінки, що базуються на моральних поглядах суспільства на добро і зло, справедливе й несправедливе, гуманне й негуманне, а забезпечуються, насамперед, внутрішньою переконаністю та силою громадської думки.

Корпоративні норми – це правила поведінки, що встановлюються і забезпечуються політичними партіями, громадськими організаціями та іншими об'єднаннями людей.

Звичаї чи традиції – це правила поведінки, що історично склались і увійшли в звичку людей.

Право як особливий вид соціальних норм відрізняється від інших соціальних норм взаємозв'язком з державою.

Поняття права та його ознаки

Кожне суспільство має регулювати відносини між людьми, здійснювати охорону і захист таких відносин. Таке регулювання і охорона суспільних відносин здійснюються з допомогою соціальних норм. У системі таких норм право посідає провідне місце.

Юридичне право – це свобода та обґрунтованість поведінки людей, що задекларована державою відповідно до чинних нормативно-правових актів та інших джерел права.

Юридичним об'єктивним правом називають систему всіх правових приписів, що встановлені (санкціоновані), охороняються, захищаються державою, мають загальнообов'язковий характер, є критерієм правомірної чи неправомірної поведінки та існують незалежно від індивідуальної свідомості суб'єкта права.

Юридичне суб'єктивне право – це певні можливості, міра свободи, що належить суб'єкту, який сам вирішує, користуватися ними чи ні.

Правові відносини

Правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії взаємних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків , що забезпечуються державою.

Основні ознаки правовідносин:

1) вони виникають на основі норм права або укладання угоди;

2) характеризуються наявністю сторін, які мають взаємні суб'єктні права та юридичні обов'язки;

3) є видом суспільних відносин фізичних чи юридичних осіб, організацій і об'єднань;

4) здійснення суб'єктивних прав чи додержання юридичних обов'язків у правовідносинах контролюється і забезпечується державою.

Правовідносини мають складну будову і охоплюють: суб'єкти, об'єкти, зміст правовідносин.

Підставами виникнення, зміни чи припинення правовідносин є юридичні факти (прийняття, зміна чи припинення нормативно-правового акта, укладання угоди).

Суб'єктами правовідносин вважають тих учасників, які є носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Суб'єкти правовідносин повинні володіти правосуб'єктністю, тобто здатністю бути носіями прав і обов'язків, здійснювати їх від свого імені й нести юридичну відповідальність за свої дії.

Правоздатність – це здатність суб'єкта бути носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Дієздатність – це здатність суб'єктів своїми діями набувати і самостійно здійснювати суб'єктивні права і виконувати юридичні обов'язки. Її поділяють на угодо- і деліктоздатність.

Угодоздатність – це здатність суб'єкта правовідносин особисто своїми діями здійснювати й укладати цивільно-правові угоди.

Об'єкти правовідносин – це реальні соціальні блага, які задовольняють інтереси й потреби людей і з приводу яких між суб'єктами виникають, змінюються чи припиняються суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Юридичні обов'язки – це закріплена нормами права міра необхідної, найбільш розумної та доцільної поведінки особи (суб'єкта), спрямована на задоволення інтересів носія суб'єктивного права і забезпечена можливістю державного примусу.

Юридичні факти – це конкретні життєві обставини , передбачені гіпотезою правової норми, що спричиняють виникнення чи припинення правовідносин.

Юридичні дії поділяють на правомірні й неправомірні. Правомірні юридичні дії поділяють на юридичні акти – таку юридичну поведінку, що здійснюється з метою породження юридичних наслідків, правомірні юридичні вчинки – такі дії, що не мають на меті спричинення юридичних наслідків.

Неправомірні юридичні дії – це правові аномалії, зловживання правом, що не є правопорушенням, і правопорушення. До правопорушень відносять злочини й різні проступки.

До юридичних подій відносять народження чи смерть людини, стихійні лиха, хворобу та інші події, з якими норма права зв'язує виникнення чи припинення правовідносин.

Правомірна поведінка

Правомірна поведінка – це суспільно необхідна, бажана і допустима під кутом зору інтересів громадянського суспільства поведінка індивідуальних і колективних суб'єктів, що виявляється у здійсненні норм права, гарантується та охороняється державою.

До ознак правомірної поведінки відносяться: об'єктивна можливість і необхідність, бажаність і допустимість, відповідність інтересам громадянського суспільства, гарантованість і охорона державою, відповідність поведінки нормам права.

Правомірну поведінку суб'єктів можна диференціювати за різними критеріями:

1) за складниками юридичних фактів – юридичні вчинки й індивідуальні акти;

2) за формою реалізації права – додержання, виконання, використання, правозастосування;

3) за змістом правовідносин – здійснення суб'єктивних прав, свобод, юридичних обов'язків, законних інтересів;

4) за формою вияву назовні – дія та бездіяльність;

5) за способом детермінації – активна і пасивна;

6) за способом формування в нормативних актах – прямо і побічно передбачена правовими нормами.

Правопорушення: поняття, причини і види

Протиправною поведінкою вважається поведінка, що характеризується порушенням норм права. Одним з видів такої поведінки є правопорушення. Кожне правопорушення конкретне, оскільки його чинить конкретний індивідуальний або колективний суб'єкт у певний час, у певному місці. Правопорушення характеризується конкретно визначеними ознаками, до яких належить:

1) суспільна небезпечність діяння (дія чи бездіяльність), що спричиняє шкідливі наслідки чи загрожує спричиненням таких наслідків;

2) протиправність діяння;

3) винність особи, яка скоїла протиправне діяння;

4) деліктоздатність суб'єкта правопорушення;

5) покарання і стягнення.

Правопорушення – це юридичний факт, який має місце за наявності всіх вищеназваних ознак.

Види правопорушень – це класифікаційні групи правопорушень за різними підставами. Залежно від ступеня суспільної небезпечності розрізняють злочини і проступки.

Злочин – це вид правопорушення, що передбачається кримінальним законом, тобто суспільно небезпечні, кримінально протиправні, винні дії чи бездіяльність фізичної осудної особи, яка досягла певного віку, що посягають на

суспільний чи державний устрій країни, її політичну чи економічну систему, власність, особу, громадянські, економічні, політичні та інші права й свободи особи.

Проступки класифікуються:

1) адміністративні проступки – це такі, що посягають на державний чи громадський порядок, власність, права і свободи осіб, на встановлений порядок управління;

2) дисциплінарні проступки – це такі, що посягають на дисципліну праці, військову, державну, навчальну та інші види дисципліни;

3) цивільно-правові проступки – це шкідливе, протиправне, винне порушення деліктоздатною особою врегульованих нормами цивільного права майнових і пов'язаних з ними немайнових особистих відносин.

Причини правопорушень – це комплекс явищ об'єктивного й суб'єктивного характеру, що здатні детермінувати протиправну поведінку суб'єктів права.

Склад правопорушення та його ознаки

Склад правопорушення – це сукупність названих у законі ознак, за наявності яких небезпечне і шкідливе діяння визнається конкретним правопорушенням.

Склад правопорушення:

1) об'єкт правопорушення – це суспільні відносини, які охороняються нормами права і на які посягає правопорушення;

2) об'єктивна сторона правопорушення – це зовнішній акт суспільно небезпечного діяння, яке посягає на об'єкт, що охороняється нормами права, завдає йому шкоди чи створює загрозу заподіяння шкоди;

3) суб'єкт правопорушення – це індивід чи колектив людей;

4) суб'єктивна сторона правопорушення – це внутрішня психічна діяльність особи, пов'язана зі скоєнням правопорушення. Ознаками суб'єктивної сторони є провина, мотив і мета правопорушника.

Під провиною слід розуміти психічне ставлення особи до скоєного нею суспільно небезпечного діяння і суспільно небезпечних наслідків у формі наміру та необережності.

Намір як форма провини характеризується тим, що особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї дії (бездіяльності), передбачає суспільно небезпечні й шкідливі наслідки і бажає чи свідомо допускає їх настання. Залежно від вольового критерію намір поділяють на прямий і непрямий. У теорії права розрізняють наміри:

1) завчасно обдуманий;

2) такий, що виник раптово;

3) неконкретизований.

Прямий намір має місце тоді, коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання суспільно небезпечних наслідків, і бажає їх настання.

Непрямий намір характеризується тільки вольовим критерієм, тобто особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї діяльності, передбачає настання суспільно небезпечного результату і не бажає, а свідомо допускає його настання.

Необережність під час скоєння правопорушення має місце тоді, коли особа передбачала настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння і легковажно розраховувала на їх запобігання, або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити.

Казус має місце тоді, коли особа не передбачала і не могла передбачити суспільно небезпечних наслідків своєї діяльності.

Мотив – це внутрішні процеси, що відображаються у свідомості особи і спонукають її скоїти правопорушення.

Мета – це уявлення особи, котра скоює правопорушення, про бажаний результат, до якого вона прагне.

Тема 2. Конституційне право – провідна галузь національного права України

Конституційне право України як галузь права і законодавства являє собою систему правових норм і нормативно-правових актів та інших джерел, що

регулюють відносини, пов’язані з основами конституційного ладу, правового статусу особи, народовладдям, територіальним устроєм суспільства і держави.

Предметом конституційного права України є коло суспільних відносин, що виникають у процесі організації та здійснення публічної влади. Ці відносини характеризуються певною специфікою, а саме: стосуються всіх найважливіших сфер життєдіяльності суспільства; виступають як базові в політичній, економічній, духовній, соціальній та інших сферах життя суспільства.

Під принципами конституційно-правового регулювання розуміють найзагальніші нормативно-регулятивні правила поведінки, в яких відображаються сутність і соціальне призначення конституційного регулювання суспільних відносин.

До них відносять принципи:

1) верховенства права;

2) верховенства і прямої дії конституції та законів у системі нормативно-правових актів;

3) загальної демократії;

4) політичного, економічного та ідеологічного плюралізму;

5) поділ влади;

6) гуманізму;

7) пріоритетності норм і принципів міжнародного права порівняно з вітчизняним законодавством;

8) державного та іншого гарантування прав, свобод і обов’язків людини і громадянина, народовладдя, захисту суверенітету й територіальної цілісності України .

Конституційно-правова норма – це загальнообов’язкове правило поведінки, встановлене чи санкціоноване державою з метою регулювання та охорони певних суспільних відносин, які становлять предмет конституційного права. Їхніми специфічними ознаками є те, що вони:

1) регулюють особливе коло суспільних відносин, що безпосередньо стосується здійснення народовладдя;

2) встановлюють порядок створення інших правових норм, який є обов'язковим для інших галузей права;

3) мають вищу юридичну силу щодо інших правових норм;

4) відрізняються особливою структурою, для них не є характерною тричленна структура (гіпотеза, диспозиція та санкція), мають лише диспозицію.

Метод конституційно-правового регулювання – це сукупність способів і засобів, за допомогою яких упорядковуються суспільні відносини, що становлять предмет конституційного права. Він характеризується:

1) найбільшою загальністю;

2) максимально високим юридичним рівнем;

3) імперативністю;

4) універсальністю;

5) доцільністю;

6) поєднанням прямого й опосередкованого регулювання.

Джерелами сучасного конституційного права України, під якими розуміють чинні нормативно-правові акти , слід відзначити:

1) Конституцію України – основне джерело права;

2) Конституційні закони – закони, що вносять зміни й доповнення до Конституції;

3) звичайні закони – закони, що містять конституційно-правові принципи та норми;

4) інші акти Верховної Ради України та акти Всеукраїнського референдуму;

5) певні нормативні акти Президента України;

6) деякі нормативні постанови Кабінету Міністрів України;

7) окремі акти представницьких органів місцевого самоврядування, їхні регламенти.

Під терміном конституційний лад звичайно розуміють такий порядок, при якому дотримуються права і свободи людини й громадянина, держава підпорядкована праву (є конституційною), сприяє утвердженню справедливих,

гуманних і правових взаємозв'язків між людиною, громадянським суспільством і державою.

Конституційна держава характеризується такими рисами:

1) обмеженістю (підпорядкованістю) державної влади правом і народним суверенітетом;

2) забезпеченням такої обмеженості відповідними гарантіями.

Не можна ототожнювати поняття „конституційний лад" і „державний лад". Останнє є більш ширшим, ніж перше.

Державний лад - це система основних політико-правових, економічних, соціальних відносин, які закріплюються державно-правовими (конституційно-правовими) нормами.

Засади конституційного ладу – це система основних принципів організації державної влади в конституційній державі, взаємовідносини держави з людиною, громадянським суспільством.

Основні принципи конституційного ладу України:

1) суверенітет;
2) демократизм;
3) гуманізм;
4) соціальність;
5) верховенство права;
6) унітаризм;
7) розподіл влади;
8) плюралізм;
9) республіканізм;
10) рівність усіх суб'єктів права власності перед законом.

Тема 3. Державні символи України

Поняття державних символів

Державні символи – це закріплені законодавством атрибути, що відображають суверенітет, незалежність, історичну спадщину, культуру та традиції народу. Вони мають глибокий історичний зміст і слугують для офіційного представлення країни на міжнародному рівні.

Відповідно до статті 20 Конституції України:

«Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України».

Окрім того, існують й інші національні символи, такі як калина, рушник, козацтво, але вони не мають офіційного статусу.

Державний Прапор України

Державний Прапор України – це прямокутне полотнище із двох рівновеликих горизонтальних смуг:

- верхня смуга – синього кольору;
- нижня смуга – жовтого кольору;
  Співвідношення сторін – 2:3.

Символіка кольорів: кольори українського прапора мають глибокий символічний зміст:

- **Синій** – символізує чисте небо, мир, спокій, гармонію, духовність.
- **Жовтий** – уособлює родючі лани пшениці, багатство, працелюбність народу, добробут.

Історія прапора:

- Подібні кольори зустрічалися ще за часів Київської Русі.
- Вперше синьо-жовтий прапор з’явився на гербі Галицько-Волинського князівства (XIII-XIV ст.).

- Під час Козаччини (XV-XVIII ст.) ці кольори використовувалися на козацьких знаменах.
- 1848 р. – вперше синьо-жовтий прапор офіційно підняли у Львові.
- 1918 р. – Українська Народна Республіка затвердила синьо-жовтий прапор як державний.
- 1991 р. – Верховна Рада України офіційно відновила статус синьо-жовтого прапора як державного символу незалежної України.

День Державного Прапора: щороку 23 серпня відзначається День Державного Прапора України. Ця традиція була започаткована у 2004 році.

Державний Герб України

- Малий Державний Герб України – це Тризуб, золотий символ на синьому щиті.
- Великий Державний Герб ще не затверджений офіційно, але передбачений Конституцією України.

Історія та значення Тризуба:

- Вперше зображення Тризуба зустрічається на монетах князя Володимира Великого (X ст.).
- Він був знаком правлячої династії Рюриковичів.
- У 1918 р. Центральна Рада затвердила Тризуб як державний символ Української Народної Республіки.
- У 1992 р. Верховна Рада офіційно прийняла Тризуб як Малий Державний Герб незалежної України.

Символічне значення Тризуба:

- символ триєдності буття (небо, земля, вода);
- знак триєдності влади (законодавча, виконавча, судова);
- стилізоване зображення слова "ВОЛЯ".

Державний Гімн України

- Назва: *«Ще не вмерла України і слава, і воля»*.
- Автори:
    - Текст – Павло Чубинський (1862 р.).
    - Музика – Михайло Вербицький (1863 р.).

Історія Гімну:

- У 1862 році етнограф і поет Павло Чубинський написав патріотичний вірш.
- У 1863 році композитор Михайло Вербицький поклав його на музику.
- У 1917 році цей твір став державним гімном Української Народної Республіки.
- У 1991 році його затвердили як тимчасовий державний гімн незалежної України.
- Офіційно затверджений Верховною Радою 6 березня 2003 року.

Символіка та значення:

- Гімн відображає національну гордість, боротьбу за незалежність.
- Підкреслює патріотизм і любов до Батьківщини.
- Виконується під час державних та міжнародних подій.

Використання державних символів

Законодавчі норми

- Використання державних символів регулюється Конституцією України та спеціальними законами.
- Неповага до державних символів карається законом (Кримінальний кодекс України, ст. 338).

Де використовуються державні символи?

- Державний Прапор піднімається на державних установах, під час офіційних заходів.
- Державний Герб зображений на печатках, грошових знаках, паспортах.

- Державний Гімн виконується під час урочистих державних заходів, спортивних подій.

Значення державних символів

1. Підкреслюють незалежність і суверенітет держави.
2. Уособлюють історію, культуру, традиції українського народу.
3. Символізують єдність, силу та патріотизм українців.
4. Мають важливу роль у формуванні національної свідомості.
5. Служать офіційними атрибутами міжнародного представництва України.

Тема 4. Загальна характеристика Конституції України та її юридичні властивості

Конституція України складається з преамбули, 15 розділів, 161 статті.

Оцінюючи структуру Конституції України, відзначимо, що вона являє собою системно-структурну цінність, що складається з інститутів, які займають

логічно обумовлене місце в її системі залежно від їх функціонального навантаження.

За своєю суттю Конституція України характеризується як основний Закон, який виходить із загальнолюдських, загальнонародних інтересів і потреб. Це акт, котрий на найвищому рівні узаконює баланс інтересів усіх соціальних верств суспільства, наявних в ньому націй, етнічних груп.

Конституція України виходить із основних принципів класичного конституціоналізму. І це цілком зрозуміло: виявляючи повагу до загальновизнаних принципів міжнародного права, ми створюємо правові основи входження України у світове співтовариство.

Зовнішньополітична діяльність України, зазначається в Конституції, спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки.

Юридичні властивості виражають правову природу конституції і визначають її місце в правовій системі держави, в системі національного законодавства:

1) Конституція України є Основним Законом України;

2) Конституція України виступає юридичною базою поточної нормотворчості;

3) Конституція України характеризується пріоритетним становищем в системі національного права, тобто , юридичним верховенством;

4) норми Конституції України мають найбільш високу стабільність у порівнянні з іншими нормами права;

5) Конституція України характеризується прямою дією її норм;

6) Конституція України має особливий правовий захист з боку держави.

У першу чергу, Конституція України є Основним Законом держави. Сама назва „Основний закон” вказує про його особливе місце в системі законів, які схвалюються в державі, і його особливе значення в порівнянні з іншими правовими актами.

Конституція України виступає юридичною базою поточної нормотворчості. Конституція , по суті, є правовим організатором нормотворчої діяльності держави.

Прийняття нової Конституції стає величезним стимулом для подальшого вдосконалення законодавства і розвитку нормотворчої роботи.

Наступною юридичною властивістю Конституції є її верховенство. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституція України і повинні відповідати їй.

До властивостей конституційних норм, а, отже, Конституції в цілому слід віднести найбільш високу стабільність їх у порівнянні з іншими нормами права. Це випливає з того, що конституційні норми закріплюють найбільш характерні риси порядків, властивих даному етапові розвитку держави. Вони діють доти, поки зберігаються ці характерні риси, тоді як інші нормативні акти регулюють більш детальні, мобільні відносини.

Говорячи про стабільність Конституції , слід відзначити і особливий порядок внесення до неї можливих змін і доповнень.

Підвищений ступінь охорони Конституції забезпечується нормами, зазначеними в приписах самої Конституції, охороняється приписами всіх галузей права, всіма органами держави.

Тема 5. Громадянство України як один з інститутів конституційного права

Громадянство є загальновизнаним правовим терміном. Сучасна конституційно-правова доктрина розглядає громадянство у трьох аспектах:

1) як сталий конституційно-правовий зв’язок особи з державою;

2) як суб'єктивне право, яким наділяється кожна особа з моменту народження;

3) як один з інститутів конституційного права.

Закон України від 18 січня 2001 року «Про громадянство України» розглядає громадянство виключно як правовий зв'язок особи з державою, що зумовлює взаємні права та обов'язки. Подібне бачення закріплюється і в положеннях «Європейської Конвенції про громадянство» (м. Страсбург, 7 листопада 1997 року). Пункт «а» ст. 2 згаданої конвенції вказує, що «громадянство означає правовий зв'язок між окремою особою та державою без врахування етнічного положення цієї особи». У розвиток цього положення звучить Преамбула Конституції України, де згадується саме той факт, що український народ – громадяни України всіх національностей.

Громадянин – це особа, що належить до постійного населення будь-якої держави, користується правами і виконує обов'язки , встановлені законами цієї держави.

Правовий статус громадянина – це система його суб'єктивних юридичних прав та обов'язків. Всі громадяни України мають рівний правовий статус.

Іноземці та особи без громадянства (особи, які не мають громадянства даної держави і не можуть довести належності до громадянства іншої держави) у порівнянні з громадянами обмежені у правах та обов'язках (наприклад, вони позбавлені виборчих прав, на них не покладається військовий обов'язок).

Відповідно до Закону України «Про громадянство України» громадянами України є:

1) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року) постійно проживали на території України;

2) особи незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності

Законом України «Про громадянство України» (13 листопада 1991 року) проживали в Україні і не були громадянами інших держав;

3) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 року і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року органами внутрішніх справ України внесено запис „громадянин України”, а також діти таких осіб, які прибули разом з батьками в Україну , якщо на момент прибуття в Україну вони не досягли повноліття;

4) особи, які набули громадянство України відповідно до законів України та міжнародних договорів України.

Під громадянством розуміють правову приналежність чи правовий зв’язок людини з даною державою, через що на неї поширюється суверенітет цієї держави і вона користується з її боку захистом своїх прав і законних інтересів як всередині країни, так і за її межами. Проте таку приналежність слід розглядати в поєднанні із конституційно-правовим виразом соціального зв’язку, який виникає на рівні «організоване суспільство – держава – громадянин».

Принципи, на яких ґрунтується законодавство України про громадянство:

1) єдиного громадянства;

2) запобігання виникненню випадків без громадянства;

3) неможливості позбавлення громадянина України громадянства України;

4) визнання права громадянина України на зміну громадянства;

5) збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України;

6) рівність перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України;

7) неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) та автоматичного припинення громадянства України одним з подружжя внаслідок припинення шлюбу або припинення громадянства України другим з подружжя.

Документами, що підтверджують громадянство України, є:

1) паспорт громадянина України;

2) свідоцтво про належність до громадянства України;

3) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;

4) тимчасове посвідчення громадянина України;

5) проїзний документ дитини;

6) дипломатичний паспорт;

7) службовий паспорт;

8) посвідчення особи моряка;

9) посвідчення члена екіпажу;

10) посвідчення особи на повернення в Україну.

Законом України „Про громадянство" від 18 січня 2001 року встановлені правові підстави (юридичні факти) набуття українського громадянства.

Підстави для набуття громадянства України:

1) за народженнями;

2) за територіальним походженням;

3) внаслідок прийняття до громадянства;

4) внаслідок поновлення у громадянстві;

5) внаслідок усиновлення;

6) внаслідок встановлення над дитиною опіки чи піклування;

7) внаслідок встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки;

8) у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини;

9) внаслідок встановлення батьківства;

10) за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

Не приймаються до громадянства України:

1) особи , які скоїли злочин проти людства або вчинили геноцид;

2) особи, засуджені в Україні до позбавлення волі за вчинення тяжкого злочину (до погашення або зняття судимості);

3) особи, які вчинили на території іншої держави діяння, яке визнано українським законодавством тяжким злочином.

Рішення про надання громадянства України іноземцю або особі без громадянства приймає Президент України. Датою набуття громадянства України у випадках, передбачених ст.9 Закону України «Про громадянство України», є дата видання відповідного Указу Президента України.

Поновлення у громадянстві України. У такий спосіб можуть набути громадянства колишні громадяни України.

Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року встановлює певний порядок припинення громадянства України:

1) вихід з громадянства України;
2) втрата громадянства України;
3) підстави, передбачені міжнародними договорами України.

Тема 6. Загальна характеристика основних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, гарантії їх дотримання

Конституція України 1996 року юридично закріпила широкий спектр прав і свобод людини і громадянина.

Їх перелік і зміст у повному обсязі відповідають сучасним міжнародно-правовим стандартам прав людини, що містяться в таких міжнародних документах:

1) Загальна декларація прав людини (1948 року);

2) Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (1966 рік);

3) Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права (1966 рік);

4) Європейська конвенція про захист прав й основних свобод людини (1950 рік);

5) Заключна Нарада з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975 рік);

6) Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасників наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989 рік);

7) Конвенція про права дитини (1989 рік).

Конституція України, згідно з цими документами, чітко визначає єдиний і однаковий для всіх конституційний статус людини і громадянина та його принципи:

1) свобода людини;

2) рівність людей у своїй гідності та правах;

3) невідчужуваність та непорушність прав і свобод людини;

4) гарантованості прав і свобод людини і громадянина;

5) невичерпність конституційного переліку прав і свобод людини і громадянина;

6) рівність конституційних прав і свобод громадян України та рівність їх перед законом;

7) єдність прав людини та її обов'язки перед суспільством.

Права людини – це права, пов'язані з самою людською істотою, її існуванням і розвитком.

Найвищою гарантією прав і свобод людини і громадянина є конституційний лад України, заснований на неухильному дотриманні Конституції України і законів України, приписах природного права і загальновизначених принципах і нормах міжнародного права.

Основні права й свободи людини і громадянина - це закріплені в Конституції України невід'ємні права і свободи людини і громадянина, що належать їм від народження чи в силу наявності в них громадянства України,

гарантуються державою і становлять ядро конституційно-правового статусу особи в Україні.

Особисті (громадські) права і свободи є природними і пов'язані з належністю людини до громадянства України.

Політичні права і свободи відображають міру можливої участі в суспільно-політичному житті, державної влади та органів місцевого управління. Вони залежать від правового статусу особи. В основному політичними правами користуються тільки громадяни України.

Соціальні права – це права на одержання певних позитивних послуг від держави.

Економічні права – це права людини і громадянина, пов'язані з економічними, насамперед майновими відносинами.

Екологічні права – це права на безпечні для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Культурні права. У широкому розумінні – це права, які сприяють духовному розвитку людини, доступу до скарбів світової культури. Серед цих прав – право на освіту (повна загальна середня освіта є обов'язковою), право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурентній основі (ст.53), гарантується свобода літературної, художньої, науково-технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Конституція України встановила правові й конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина.

До правових гарантій належать:

1) право на оскарження в суді рішень дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст.55);

2) право на відшкодування (ст.56);

3) право знати свої права і обов'язки (ст.57);

4) право на правову допомогу тощо.

До конституційних гарантій належать:

1) суди;

2) Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та місцеві державні адміністрації;

3) Уповноважений Верховної Ради з прав людини;

4) прокуратура, адвокатура та інші органи.

Гарантом прав і свобод людини і громадянина є Президент України (ст.102 Конституції України).

Обов'язок – це об'єктивно обумовлена вимога держави до людини і громадянина діяти відповідно до чинного законодавства, а не за особистим бажанням.

Конституція фіксує такі обов'язки громадян України:

1) захист Вітчизни (ст.65);

2) не нанесення шкоди природі (ст.66);

3) сплачування податків і зборів (ст.67);

4) неухильне додержання Конституції України і законів України (ст.68).

Незнання законів не звільняє нікого від юридичної відповідальності. Як і основні права людини і громадянина, такі конституційні обов'язки конкретизуються і розвиваються в поточному законодавстві.

Тема 7. Сімейне право України: поняття і предмет правового регулювання

Сімейне право — це сукупність правових норм і принципів, які регулюють та охороняють особисті й пов'язані з ними майнові відносини фізичних осіб, що виникають із шлюбу й належності до сім'ї. Це право регулює відносини між подружжям щодо порядку укладення шлюбу, особистих і майнових відносин між ними, порядку та умов припинення шлюбу, відносин між

батьками й дітьми, іншими родичами, регулює і охороняє відносини усиновлення (удочеріння), опіки й піклування тощо.

Можна стверджувати, що сімейне право є самостійною галуззю права, яка відокремилася від цивільного:

1. Сімейно-правові відносини характеризуються власними джерелами виникнення. Якщо цивільні правовідносини виникають, як правило, з договорів, то шлюбно-сімейні — із спорідненості, шлюбу, усиновлення і всі майнові відносини випливають з особистих. Ці правовідносини пов'язують не сторонніх, а близьких осіб - родичів, подружжя;

2. У першу чергу, сімейні правовідносини - це особисті немайнові відносини;

3. Сімейні права й обов'язки не можна відчужувати, передавати, купувати, продавати чи дарувати;

4. Сімейні відносини в Україні в багатьох випадках регулюються нормами моралі, а не тільки правовими нормами, і це є характерним тільки для сімейного права.

Основними джерелами сімейного права є Конституція України, Сімейний кодекс України та інші нормативно-правові акти України. Так, Конституція України проголошує: «Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі і сім'ї» (ст. 51).

Сімейний кодекс України складається з двох частин - загальної та особливої. Загальна частина містить норми, що поширюються на всі сімейно-правові відносини. Особлива частина — це сукупність норм і принципів, кожен з яких регулює та охороняє окремий різновид сімейних відносин.

Сімейні відносини можуть бути врегульовані також за домовленістю (договором) між їх учасниками, який має бути укладений у письмовій формі. Такий договір є обов'язковим до виконання, якщо він не суперечить вимогам Сімейного кодексу, інших законів України та моральним засадам суспільства.

На ґрунті сімейних норм і принципів виникають сімейні правовідносини - суспільні, правові відносини, що врегульовані й охороняються нормами та принципами сімейного права, учасники яких наділяються взаємними сімейними правами та обов'язками.

Для сімейних правовідносин притаманними є наступні ознаки:

1. специфічний суб'єктивний склад;
2. тривалий характер;
3. невідчужуваність прав і обов'язків;
4. наявність сімейних прав і обов'язків.

Сімейний кодекс встановлює такий перелік суб'єктів сімейних правовідносин:

1. подружжя;
2. батьки, діти, усиновлювачі, усиновлені;
3. баба, дід, прабаба, прадід, онуки, правнуки;
4. рідні брати, рідні сестри, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок.

Об'єктами сімейних правовідносин можуть бути:

1. майнові блага (речі);
2. особисті немайнові блага;
3. дії, в тому числі послуги.

Суб'єктивне сімейне право — це міра можливої (дозволеної) поведінки суб'єкта сімейних відносин. Юридичний обов'язок — це міра необхідної поведінки суб'єкта сімейних відносин.

Сім’я за сімейним законодавством

Сім'я в соціальному розумінні - це заснована на шлюбі чи кровному спорідненні невелика група людей, члени якої зв'язані спільністю побуту, взаємною матеріальною і моральною відповідальністю та взаємодопомогою.

Сім'я є первинним і основним осередком суспільства, її складають особи, які спільно проживають, зв'язані спільним побутом, мають взаємні права і обов'язки.

Правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття, а малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою визнається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяті років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права чи інтересу

Особа має також право на попереднє звернення за захистом своїх сімейних прав та інтересів до органу опіки та піклування.

Тема 8. Шлюб за Сімейним кодексом України

Шлюбом - сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав і обов'язків подружжя.

Ознаками шлюбу є:

1. Добровільність, тобто наявність добровільної згоди обох із подружжя;

2. Досягнення шлюбного віку жінкою та чоловіком, які беруть шлюб;

3. Реєстрація шлюбу у встановленому законом порядку органом, визначеним Сімейним кодексом;

4. Спрямованість на утворення особистого сімейного союзу чоловіка та жінки.

Шлюбний вік для жінки встановлюється у сімнадцять, а для чоловіка — у вісімнадцять років (на день реєстрації шлюбу).

Жінка та чоловік можуть одночасно перебувати тільки в одному шлюбі, тобто вони мають право на повторний шлюб лише після припинення попереднього.

У шлюбі між собою не можуть перебувати особи, які є родичами прямої лінії споріднення, а саме:

1. Рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра. Повнорідними є брати і сестри, які мають спільних батьків, неповнорідними - які мають спільну матір або спільного батька;

2. Двоюрідні брат і сестра, рідні тітка, дядько та племінник, племінниця;

3. Усиновлювач та усиновлена ним дитина.

Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком до державного органу реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором, особисто.

Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, повинні повідомити одна одну про стан свого здоров’я.

Шлюб реєструється по закінченні одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу.

Наречені мають право обрати прізвище.

Недійсним є шлюб, зареєстрований:

1. З особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі;
2. Між особами, які є родичами прямої лінії споріднення, а також між рідними братом і сестрою;
3. З особою, яка визнана недієздатною.

Шлюб, зареєстрований за відсутності нареченої і (або) нареченого, вважається неукладеним.

Права і обов’язки подружжя

Шлюб зумовлює існування особистих немайнових та майнових прав і обов’язків подружжя.

Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є:

1. Майно, набуте нею, ним до шлюбу;
2. Майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування;
3. Майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто.

Особистою приватною власністю дружини та чоловіка є також речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть у разі, якщо вони були придбані на спільні кошти подружжя, а також премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги, тощо.

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності.

Особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям може бути укладено шлюбний договір. Він регулює майнові відносини між подружжям, визначає їхні майнові права і обов'язки. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними

й дітьми. Шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально засвідчується.

Кожен із подружжя має право на припинення шлюбу. Переважно шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим. За життя подружжя шлюб припиняється внаслідок його розірвання. Розірвання відбувається за спільною заявою подружжя чи одного з них на підставі постанови державного органу реєстрації актів цивільного стану або за спільною заявою подружжя чи позовом одного з подружжя на підставі рішення суду. У разі розірвання шлюбу державним органом реєстрації актів цивільного стану шлюб припиняється у день винесення ним відповідної постанови, а якщо судом - шлюб припиняється у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу. Розірвання шлюбу, здійснене за рішенням суду, має бути зареєстроване в державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Тема 9. Права і обов’язки матері, батька й дитини

Права й обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому державним органом реєстрації актів цивільного стану. Дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя. Це визначається на підставі Свідоцтва про шлюб і документа закладу охорони здоров’я про народження дружиною дитини.

Мати та батько мають рівні права і обов'язки щодо дитини незалежно від того, чи перебували вони в шлюбі між собою.

Якщо мати й батько мають різні прізвища, прізвище дитини визначається за їхньою згодою.

Батьки мають право: особисто виховувати дитину, залучати до виховання дитини інших осіб, передавати її на виховання фізичним і юридичним особам, обирати форми й методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства, на самозахист своєї дитини, повнолітніх дочки та сина, на звернення до суду, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки як їх законні представники.

Дитина має право: звертатися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування і громадських організацій, звертатися за захистом своїх прав та інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла чотирнадцяти років.

Мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування.

Місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків, а після досягнення нею десяти років — за спільною згодою батьків і самої дитини.

Повнолітні дочка, син зобов'язані піклуватися про батьків, виявляти турботу про них і надавати їм допомогу.

Батьки й діти, зокрема ті, які спільно проживають, можуть бути самостійними власниками майна. Майно, набуте батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів, належить їм на праві спільної сумісної власності.

Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття.

Батьки зобов’язані утримувати своїх повнолітніх непрацездатних дочку, сина, які потребують матеріальної допомоги, якщо вони можуть таку матеріальну допомогу надавати.

Дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги.

Тема 10. Поняття спадкового права. Суб'єкти спадкового права.

Спадкове право - це сукупність норм цивільного права, що встановлюють порядок переходу прав і обов'язків (спадщини) від особи, що померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

Спадщина – це сукупність прав та обов’язків, що переходять від спадкодавця до спадкоємців після його смерті.

Основними нормативними актами, що регулюють спадкові відносини в Україні, є:

- **Конституція України** (ст. 41 – гарантує право громадян на спадкування).
- **Цивільний кодекс України (ЦКУ)**, Книга шоста "Спадкове право" (ст. 1216–1308).
- **Закон України "Про нотаріат"** – визначає порядок оформлення спадщини.
- **Сімейний кодекс України** – встановлює права дітей, подружжя, інших членів сім'ї у спадкових відносинах.
- **Інші нормативні акти** (наприклад, Податковий кодекс – щодо оподаткування спадщини).

Об'єкти спадкового права

До складу спадщини можуть входити:

- Майнові права та обов’язки (нерухомість, грошові кошти, цінні папери, майнові права).
- Право власності на речі (земельні ділянки, квартири, транспортні засоби тощо).
- Нематеріальні активи (авторські права, права на знаки для товарів і послуг).
- Обов’язки спадкодавця (кредити, борги), якщо вони не пов’язані з особистістю спадкодавця.

Не входять до складу спадщини:

- Права та обов’язки, що пов’язані з особою спадкодавця (особисті немайнові права, аліменти, пенсії).
- Право на відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров’я**.**
- Право на пенсію, соціальну допомогу (крім випадків, визначених законом)**.**

Суб'єкти спадкового права

Суб'єкти спадкового права – це особи, які беруть участь у спадкових відносинах:

Спадкодавець – це фізична особа, після смерті якої відкривається спадщина.

- Спадкодавцем може бути тільки людина.
- Юридичні особи та держава не можуть бути спадкодавцями.
- Право на спадкування виникає тільки після **смерті спадкодавця**.

Спадкоємці – це особи, які отримують спадщину. Вони можуть бути:
- за законом – особи, які мають право на спадкування відповідно до Цивільного кодексу України.
- за заповітом – особи, визначені спадкодавцем у заповіті.

Види спадкоємців:

1. **Фізичні особи** – родичі, подружжя, усиновлені діти, інші особи.
2. **Юридичні особи** – організації, фонди, благодійні установи (можуть бути спадкоємцями лише за заповітом).
3. **Держава** – у разі відсутності спадкоємців або їх відмови від спадщини.

Тема 11. Спадкоємці за заповітом. Спадкоємці за законом

Спадкоємці за заповітом

Заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи щодо її майна на випадок смерті, складене у встановленій законом формі (ст. 1233 Цивільного кодексу України, далі – ЦКУ).

Хто може бути спадкоємцем за заповітом?

1. Фізичні особи – родичі, знайомі, будь-які інші особи.
2. Юридичні особи – фонди, організації, підприємства.
3. Держава або територіальна громада.
4. Іноземці та особи без громадянства.

Особливості:

- спадкодавець має право заповідати своє майно будь-кому, навіть стороннім особам.
- у заповіті можна зазначити кількох спадкоємців та визначити їх частки.
- спадкоємець за заповітом може відмовитися від спадщини.

Обов'язкова частка у спадщині

Незалежно від змісту заповіту, частина спадщини обов'язково передається певним категоріям осіб (ст. 1241 ЦКУ).
До них належать:

- малолітні, неповнолітні діти спадкодавця,
- повнолітні непрацездатні діти,
- непрацездатний вдова (вдівець),
- непрацездатні батьки.

Вони отримують не менше половини частки, яка б належала їм за законом.

Форма та види заповітів:

1. Нотаріально посвідчений заповіт – складається у присутності нотаріуса або посадової особи.
2. Заповіт, прирівняний до нотаріального – складається у виняткових випадках (на борту корабля, в місцях позбавлення волі, в лікарні).
3. Секретний заповіт – подається нотаріусу в закритому конверті.

4. Заповіт з умовою – спадкоємець отримує спадщину лише за певних умов (наприклад, догляд за спадкодавцем).

Підстави для недійсності заповіту.

Заповіт визнається недійсним, якщо:

- Вчинений особою, яка не мала дієздатності.
- Заповіт був складений під примусом або шляхом введення в оману.
- Порушена форма складання (наприклад, відсутність нотаріального посвідчення).

Спадкоємці за законом

Якщо немає заповіту або він визнаний недійсним, спадкування здійснюється **за законом** відповідно до черговості, встановленої у ст. 1261–1265 ЦКУ.

Черги спадкоємців за законом:

Перша черга:

- діти спадкодавця (у тому числі усиновлені),
- чоловік або дружина,
- батьки.

Друга черга:

- рідні брати та сестри спадкодавця,
- бабуся та дідусь (як з боку батька, так і матері).

Третя черга:

- рідні дядько і тітка спадкодавця.

Четверта черга:

- особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім’єю не менше 5 років до моменту смерті.

П’ята черга:

- інші родичі до шостого ступеня споріднення,
- утриманці спадкодавця, які не є родичами.

Якщо немає спадкоємців за законом або всі відмовилися від спадщини, майно переходить у власність держави**.**

Відмінності між спадкуванням за заповітом та за законом

Критерій	Спадкування за заповітом	Спадкування за законом
Наявність документа	Заповіт обов’язковий	Заповіт відсутній або недійсний
Призначення спадкоємців	Спадкодавець самостійно визначає спадкоємців	Визначається законодавством (черговість спадкування)
Право обирати спадкоємців	Будь-які особи (родичі, друзі, організації, держава)	Лише родичі або утриманці спадкодавця
Гарантоване отримання спадщини	Тільки особи, які вказані у заповіті (крім осіб, що мають обов’язкову частку)	Усі спадкоємці відповідно до своєї черги
Можливість позбавити спадкоємців майна	Так, крім тих, хто має право на обов’язкову частку	Ні, майно розподіляється за черговістю

Відкриття спадщини та порядок її прийняття

Місце відкриття спадщини – за останнім місцем проживання спадкодавця.

Строки прийняття спадщини**:**

- Спадкоємці повинні звернутися до нотаріуса та подати заяву **протягом 6 місяців** з дня відкриття спадщини.
- Якщо строк пропущено з поважних причин, його можна поновити через суд.

Оформлення права на спадщину:

- Нотаріус видає Свідоцтво про право на спадщину**.**
- Реєстрація права власності на нерухоме майно у державному реєстрі.

Тема 12. Поняття «адміністративне право». Адміністративне відповідальність за правопорушення

Адміністративне право – сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що формуються під час забезпечення органами державної влади та місцевого самоврядування реалізації прав, свобод та законних інтересів, фізичних і юридичних осіб, а також в процесі державного і самоврядного управління в сферах соціально-економічного, адміністративно-політичного, а також охорони громадського порядку.

Адміністративне право створює певний правовий режим для здійснення управлінських функцій, що є найважливішою умовою впорядкованості сфери державного управління. Закріплення в юридичних нормах правил поведінки (яким чином слід діяти в конкретній ситуації, від чого слід утриматися, що робити категорично заборонено тощо) надає управлінським відносинам юридичного характеру, перетворює не правові відносини на формальнообумовлені. Суспільні відносини, врегульовані адміністративним правом, пов'язані з виконавчою і розпорядчою діяльністю держави.

Адміністративне право чинить регулюючий вплив на такі суспільні відносини, які виникають, змінюються або припиняються безпосередньо у зв'язку із здійсненням завдань і функцій державного управління, тобто з практичною діяльністю органів виконавчої влади держави та інших компетентних суб'єктів по керівництву господарською, соціально-культурною і адміністративно-політичною сферами. Проте, деякі сторони діяльності органів виконавчої влади можуть регулюватися не тільки адміністративним правом, але й цивільним, трудовим, фінансовим, аграрним та іншими галузями права. Наприклад, набуваючи майно, орган виконавчої влади є лише стороною цивільно-правової угоди. Для визначення предмета адміністративного права необхідна ще одна умова, а саме: суспільні відносини, що підлягають його регулюючому впливові, повинні виникати саме з приводу здійснення органами виконавчої влади не будь-яких функцій, а тільки виконавчих і розпорядчих, тобто управлінських. Окреслюючи коло суспільних відносин, що регулюються адміністративним правом, необхідно врахувати два моменти: ці відносини виникають не тільки в зв'язку із здійсненням виконавчої і розпорядчої діяльності органами виконавчої влади, але і з приводу практичної реалізації їх функцій. Слід зазначити також, що не всі суспільні відносини у сфері державного управління, діяльності його органів регулюються нормами адміністративного права.

Адміністративно-правові відносини також класифікують: за характером зв'язків;

- за змістом;
- за цільовим призначенням;
- за способом захисту.

Адміністративне право регулює не тільки процес здійснення органами виконавчої влади держави виконавчої і розпорядчої діяльності. Одночасно під регулюючий вплив норм адміністративного права підпадають усі учасники управлінських суспільних відносин. Норми адміністративного права регулюють і інші управлінські відносини, не пов'язані з виконавчою і розпорядчою діяльністю органів виконавчої влади. Такою, наприклад, є їх внутрішньо-організаційна діяльність. її призначення - забезпечення організаційних умов для успішної реалізації основних функцій конкретної інституції. Слід зазначити, що нормами адміністративного права регулюються внутрішньо-організаційні управлінські відносини не тільки органів виконавчої влади, але й інших державних органів. Крім того, норми адміністративного права, визначаючи міру поведінки особи, встановлюючи її межі, створюють правоохоронний режим, а отже - виконують функцію боротьби з адміністративними правопорушеннями (функцію загальної та спеціальної превенції). Таким чином, предмет адміністративного права складається, власне, з двох груп суспільних відносин управлінського характеру: відносини, пов'язані із здійсненням державного управління, тобто виконавчою і розпорядчою діяльністю (головна, або основна група); інші відносини, зокрема внутрішньо-організаційні, які виникають у процесі діяльності державних органів (допоміжна група). Предметом правового регулювання адміністративного права України є суспільні відносини управлінського характеру, що складаються, переважно, у сфері державного управління в процесі організації і практичного здійснення, насамперед, виконавчої і розпорядчої діяльності органів виконавчої влади держави.

Адміністративне право - це галузь права, норми якої регулюють суспільні відносини управлінського характеру, що виникають у зв'язку з

організацією та безпосереднім здійсненням виконавчої і розпорядчої діяльності органами виконавчої влади держави, а також у зв'язку із здійсненням іншими державними органами внутрішньо-організаційної управлінської діяльності. Від адміністративного права як галузі права України слід відрізняти адміністративне законодавство, що є складовою частиною законодавства України.

Юридична відмінність адміністративного права від інших галузей права - особливий адміністративно-правовий метод регулювання, зумовлений специфікою державного управління як юридично-владної діяльності, що здійснюється органами виконавчої влади держави. Адміністративно-правовий метод регулювання - це сукупність правових засобів і способів (прийомів), які застосовуються органами виконавчої влади держави в процесі правозастосовчої діяльності для забезпечення регулюючого впливу норм адміністративного права на управлінські суспільні відносини. Загалом, усі галузі права з регулятивною метою використовують однакові засоби. Такими є: приписи, тобто вказівки щодо обов'язкового вчинення певних дій;− заборони, тобто покладення юридичного обов'язку утримуватися− від вчинення певних дій; дозволи - надання можливості вчинити певні дії або ж утриматися− від їх вчинення на власний розсуд. Проте, кожна галузь права, як основний, обирає один із наведених засобів, не відмовляючись від використання й інших, щоправда, меншою мірою. Так, наприклад, для цивільно-правового регулювання характерне використання дозволів, для адміністративно-правового - приписів і т.п. Розглянемо тепер, які є особливості адміністративно-правового регулювання. По-перше, адміністративно-правове регулювання передбачає нерівність волі сторін: волевиявлення суб'єкта домінує над волевиявленням об'єкта управління. По-друге, суб'єкт управління, зазвичай, наділений державно-владними повноваженнями щодо об'єкта управління. По-третє, суб'єкт управління, зазвичай, має право видавати юридичновладні приписи, які зобов'язаний виконувати об'єкт управління. По-четверте, адміністративно-правові відносини - це односторонні відносини, тобто коли право на боці суб'єкта, а обов'язок - на боці об'єкта управління. Проте це не звільняє суб'єкта

управління від обов'язку діяти згідно з приписами чинного законодавства. Основним нормативно-правовим актом, який регулює адміністративні правовідносини є Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП). Так, завданням Кодексу України про адміністративні правопорушення є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством. відповідно до КУпАП адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративна відповідальність за правопорушення

Адміністративна відповідальність за правопорушення, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності. Адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків. Адміністративне правопорушення визнається вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити. Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності. Не є

адміністративним правопорушенням дія, яка хоч і передбачена цим Кодексом або іншими законами, що встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення, але вчинена в стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за даних обставин не могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода. Не є адміністративним правопорушенням дія, яка хоч і передбачена цим Кодексом або іншими законами, що встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення, але вчинена в стані необхідної оборони, тобто при захисті державного або громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, установленого порядку управління від протиправного посягання шляхом заподіяння посягаючому шкоди, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. Перевищенням меж необхідної оборони визнається явна невідповідність захисту характерові і суспільній шкідливості посягання. Не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності була в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану. При малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності і обмежитись усним зауваженням.

Види адміністративного правопорушщення:

1) попередження;

2) штраф;

3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;

4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення;

5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинові (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи;

6) виправні роботи; суспільно корисні роботи;

7) адміністративний арешт;

8) арешт з утриманням на гауптвахті. Законами України може бути встановлено й інші, крім зазначених у цій статті, види адміністративних стягнень. Законами України може бути передбачено адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок. ексом та іншими законами України. При накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом’якшують і обтяжують відповідальність, крім випадків накладення стягнення за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, та за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису). Обставинами, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення, визнаються:

1) щире розкаяння винного;

2) відвернення винним шкідливих наслідків правопорушення, добровільне відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди;

3) вчинення правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання або при збігу тяжких особистих чи сімейних обставин;

4) вчинення правопорушення неповнолітнім;

5) вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до одного року. Законами України може бути передбачено й інші обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення. Орган (посадова особа), який вирішує справу про адміністративне правопорушення, може визнати пом'якшуючими і обставини, не зазначені в законі.

Обставинами, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, визнаються:

1) продовження протиправної поведінки, незважаючи на вимогу уповноважених на те осіб припинити її;

2) повторне протягом року вчинення однорідного правопорушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню; вчинення правопорушення особою, яка раніше вчинила кримінальне правопорушення;

3) втягнення неповнолітнього в правопорушення;

4) вчинення правопорушення групою осіб;

5) вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин;

6) вчинення правопорушення в стані сп'яніння. Орган (посадова особа), який накладає адміністративне стягнення, залежно від характеру адміністративного правопорушення може не визнати дану обставину обтяжуючою.

При вчиненні однією особою двох або більше адміністративних правопорушень адміністративне стягнення накладається за кожне правопорушення окремо. Якщо особа вчинила кілька адміністративних правопорушень, справи про які одночасно розглядаються одним і тим же

органом (посадовою особою), стягнення накладається в межах санкції, встановленої за більш серйозне правопорушення з числа вчинених.

Якщо у результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянинові, підприємству, установі або організації, то адміністративна комісія, виконавчий орган сільської, селищної, міської ради під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди, якщо її сума не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а суддя районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду - незалежно від розміру шкоди, крім випадків, передбачених частиною другою статті 40 КУпАП. Вдповідно до ч. 2 ст. 40 КУпАП коли шкоду заподіяно неповнолітнім, який досяг шістнадцяти років і має самостійний заробіток, а сума шкоди не перевищує одного неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, суддя має право покласти на неповнолітнього відшкодування заподіяної шкоди або зобов'язати своєю працею усунути її. В інших випадках питання про відшкодування майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, вирішується в порядку цивільного судочинства.

Тема 13. Поняття кримінального права. Загальна характеристика нового Кримінального кодексу України

1.Поняття кримінального права

Кримінальне право як самостійна, окрема галузь права має низку ознак як загальних для всіх галузей права, так і специфічних тільки для неї. Виходячи з цього, кримінальне право:

1) являє собою систему (сукупність) юридичних норм (правил поведінки), встановлених у суспільстві.

Норми кримінального права — це узагальнені правила, що охоплюють безліч відповідних життєвих ситуацій, індивідуальних випадків. Так, норми про

відповідальність за умисне вбивство передбачають всі можливі в реальному житті конкретні випадки вбивств, як би вони одне від одного не відрізнялися. Норми кримінального права загальної дії, крім того, є загальнообов'язковими до виконання, маючи тим самим ознаку загальнообов'язкової нормативності. Ці норми здебільшого виступають як норми-заборони. Вони забороняють певні вчинки людей, а саме злочинні дії або злочинну бездіяльність, під загрозою застосування за їх вчинення особливих примусових заходів — кримінального покарання;

2) його норми (правила поведінки) встановлюються лише вищими органами законодавчої влади і закріплюються у відповідних законах. Формальна визначеність кримінального права – це не тільки гарантія законності та однаковості застосування його норм, а й одне з невід’ємних прав людини. Визначеність правових приписів, фіксуючи межу між злочинною і незлочинною поведінкою, чітко визначає тим самим можливість людини здійснювати свої права і свободи відповідно до закону, чітко уявляти, що дозволено, а що заборонено кримінальним законом. Відповідно до Конституції України кримінальні закони видаються лише Верховною Радою України. Ніякі інші державні органи або посадові особи (навіть Президент України) не правомочні видавати норми кримінального права'. За цією ознакою кримінальне право відрізняється від інших галузей права (наприклад, норми цивільного права можуть встановлюватися урядом, норми адміністративного права – навіть органами влади на місцях). Отже, кримінальне право знаходить свій вираз тільки в законах. Відтак, основним джерелом кримінального права є кримінальний закон;

3) має свій предмет і метод правового регулювання.

Норми кримінального права встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинами і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що вчинили ці злочини (ч. 2 ст. 1 Кримінального кодексу України2).

Злочин і покарання — це ті суспільні явища, що визначаються нормами кримінального права. Саме відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням злочину і застосуванням за це певних покарань, і становлять предмет

кримінального права. Оскільки злочини мають підвищену суспільну небезпечність для суспільних відносин, що склалися в Україні, і правопорядку, держава застосовує за їх вчинення й найбільш гострі примусові заходи — кримінальні покарання.

Застосування покарання — це метод правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку із вчиненням злочину. У покаранні, що призначається судом від імені держави за вчинений злочин як санкція за порушення кримінально-правової заборони, передбачена в законі, проявляється і така властивість кримінального права, як його державна забезпеченість. Отже, можна відзначити, що кримінальне право як система норм (законів) має такі ознаки: загальнообов'язкову нормативність, формальну визначеність і державну забезпеченість, а також властиві йому предмет і метод правового регулювання. Ці ознаки, притаманні праву взагалі, стосовно кримінального права виступають дуже чітко і своєрідно, відображуючи особливості цієї галузі права. Таким чином, кримінальне право як галузь права — це система, сукупність юридичних норм (а по суті — законів), прийнятих Верховною Радою України, що встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинами і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили. У цьому визначенні містяться основні ознаки кримінального права, що відрізняють його від інших галузей права. Звичайно, кримінальне право передбачає підстави, умови кримінальної відповідальності, випадки звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, звільнення від відбування вже призначеного покарання, погашення і зняття судимості. Однак усі ці норми і відносини, що ними врегульовані, підкоряються загальним, вихідним інститутам кримінального права — злочину і покаранню, визначаються ними. Значення цих понять, їх ключова роль настільки великі, що навіть найменування цієї галузі права в багатьох мовах, у тому числі українській, пов'язується з ними.

Кримінальне право походить від латинського терміна crimen — злочин. В українській мові іноді цю галузь права називають «карне право» — слово «кара» — це покарання. Також й відповідний кодекс називають Кримінальним

кодексом (Кодексом про злочини) чи Карним кодексом (Кодексом про покарання).

Загальна характеристика Кримінального кодексу України

Прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 р. новий КК України, що набрав чинності з 1 вересня 2001 р., є знаменною віхою в становленні України як правової держави. Він є першим фундаментальним кодексом, прийнятим внаслідок проведення в Україні правової реформи, яка ставить своїм завданням кодифікацію найважливіших галузей права. Новий КК є базовим для майбутніх Кримінально-виконавчого і Кримінальнопроцесуального кодексів України. Кримінально-виконавчий кодекс має визначати порядок і умови виконання кримінальних покарань, система, підстави і порядок застосування яких встановлені саме в КК. Кримінальнопроцесуальний кодекс покликаний визначити ту процедуру, в ході якої встановлюється винність особи у вчиненні злочину. Вихідним тут є положення ч. 2 ст. 2 КК, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Робота над проектом нового КК тривала більше восьми років, і він є результатом колективної праці вчених, практичних працівників, комітетів Верховної Ради України і, звичайно, народних депутатів України, що і прийняли цей кодекс. Положення КК цілком ґрунтуються на приписах Конституції України, відповідають потребам сучасного життя, відображують зміни, що сталися в політичній, економічній і соціальній сферах нашого суспільства. Він покликаний сприяти розвиткові України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Основними концептуальними положеннями КК України є:

1) кримінально-правова охорона основ національної безпеки України, особи, її прав і свобод, власності і всього правопорядку від злочинних посягань;

2) закріплення принципу, що КК — це єдиний законодавчий акт, який включає в себе всі закони України про кримінальну відповідальність.

3) закріплення основного принципу цивілізованого кримінального права «немає злочину — немає покарання без вказівки на це в кримінальному закон;

4) наявність в діях особи ознак складу злочину, встановленого (описаного) в кримінальному законі, — єдина підстава кримінальної відповідальності;

5) закріплення принципу особистої і винної відповідальності;

6) посилення відповідальності за вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів з наданням можливості (шляхом введення альтернативних санкцій) застосування до осіб, що вчинили менш тяжкі злочини, покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Введено, наприклад, таке покарання, як громадські роботи;

7) наявність низки норм, спрямованих на посилення боротьби з організованою злочинністю (наведено поняття організованої злочинної групи, злочинної організації, створені спеціальні склади злочинів про відповідальність організаторів і учасників організованих груп, передбачена відповідальність за вчинення терористичного акту та ін.);

10) відмова від покарання у виді смертної кари і заміна її довічним позбавленням волі. Відмова від поняття особливо небезпечного рецидивіста;

11) наявність низки заохочувальних норм, що стимулюють позитивну посткримінальну поведінку (наприклад, звільнення від відповідальності учасника організованої групи, який повідомив в органи влади про діяльність цієї групи і сприяв її розкриттю, та ін.);

12) включення в Загальну частину самостійного розділу про відповідальність неповнолітніх, норми якого з урахуванням віку в багатьох випадках пом'якшують відповідальність порівняно з дорослими злочинцями;

ТЕМА 14. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТРУДОВОГО ПРАВА. ТРУДОВИЙ ДОГОВІР

Трудове право є однією з найважливіших галузей права, яка забезпечує регулювання трудових відносин, що виникають у процесі застосування людиною своїх здібностей при виконанні певної трудової діяльності в нових економічних умовах. Знання трудового права необхідне майбутнім організаторам виробництва, підприємцям для здійснення функцій управління і встановлення нормальних взаємостосунків із найнятими працівниками

В Україні проголошений принцип єдиного правового регулювання праці працівників підприємств, установ, організацій, заснованих на різних формах власності. Однак, слід визнати, що в недержавному секторі економіки трудові відносини залишаються недостатньо врегульованими. Це викликає певні неясності і протиріччя.

Предмет і метод трудового права

Громадяни України реалізують своє конституційне право на працю за допомогою норм трудового права.

Трудове право – одна з найважливіших галузей права, яка регламентує трудові та інші, тісно пов'язані з ними суспільні відносини.

Трудові відносини посідають центральне місце в системі відносин, що становлять предмет трудового права. Будучи врегульованими нормами трудового права, вони набувають *форму правових відносин.*

Трудове правовідношення виникає на основі угоди між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом, або фізичною особою. Одна сторона цього правовідношення (працівник) зобов'язується виконувати роботу за певною спеціальністю, кваліфікацією або посадою з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а інша сторона (власник або уповноважений ним орган) зобов'язується надати таку роботу, виплачувати зарплату і забезпечувати умови праці, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Таким чином, *трудові відносини характеризуються наступним:*

1) працівник зобов'язується виконувати роботу за конкретною спеціальністю, кваліфікацією або посадою;

2) працівник включається в штатний розклад трудового колективу підприємства, установи, організації;

3) праця працівника здійснюється в умовах певного правового режиму, який вимагає підпорядкування внутрішньому трудовому розпорядку.

З трудовими відносинами тісно пов'язані такі, які передують трудовим (відносини з працевлаштування); існують разом з трудовими (створення належних соціально-побутових умов на виробництві); настають услід за трудовими (порядок розгляду трудових спорів з відновлення на роботі) та інші.

У науці трудового права під методом правового регулювання розуміють спосіб, спеціальний правовий процес, за допомогою якого право впливає на

суспільні відносини, встановлюються права і обов'язки суб'єктів, характер їх взаємостосунків, правові способи дії у разі порушення норм трудового законодавства.

Метод правового регулювання трудових відносин характеризується договірним залученням до праці, юридичною рівністю сторін, їх підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, участю працівників у формуванні змісту трудових відносин, поєднанням централізованого і локального регулювання трудових відносин, наявністю специфічних прийомів і засобів захисту трудових прав і забезпечення виконання обов'язків.

Джерела трудового права

Основним джерелом трудового права є Конституція України. Конституція має вищу юридичну силу, її норми є нормами прямої дії, всі закони й інші нормативно-правові акти не повинні суперечити Конституції.

Конституція проголосила, що кожен має право на працю. Держава створює необхідні умови для повного здійснення громадянами свого права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії і роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до потреб суспільства. Конституція заборонила використання примусової праці, кожна людина має право на безпечні для здоров'я і життя умови праці, на заробітну плату не нижче за мінімум, який встановлюється законом.

Громадяни мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Заборона страйку можлива тільки за підставах, встановлених законом.

Конституція закріпила також такі права, як право на відпочинок, соціальний захист, на достатній життєвий рівень для себе і для своєї сім'ї.

Кожен повинен неухильно дотримуватися Конституції і законів України, не порушувати права і свободи, честь і гідність інших людей.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Найважливішим після Конституції України джерелом, регулюючим трудові відносини в Україні, є Кодекс законів про працю.

Діючий Кодекс Законів про Працю України (далі – КЗпП) був прийнятий 10 грудня 1971 р., введений в дію з 1 липня 1972 р. За своєю структурою КЗпП містить преамбулу, 18 глав, які включають 265 статей. За останні роки в нього були внесені суттєві зміни і доповнення. Оновлені глави I, II, III, V, VI, IX. КЗпП доповнений новими главами: III-А «Забезпечення зайнятості вивільнених працівників» і XVI-А «Трудовий колектив». Однак діючий кодекс не регулює належним чином трудові відносини в нових умовах, тому необхідно прийняти новий кодифікований закон.

Глава 1. Загальні положення. Включає норми, які регулюють права і обов'язки учасників трудових відносин; особливості регулювання праці деяких категорій працівників; застосування законодавства про працю колишніх республік СРСР, міжнародних договорів і угод та ін.

Глава 2. Закріплює норми про порядок укладання, зміст, форму колективних договорів, що укладаються між профспілковими комітетами від імені трудового колективу та власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом.

Глава 3. Трудовий Договір.

Глава 3-а. Забезпечення зайнятості вивільнених працівників.

Глава 4. Робочий час.

Глава 5. Час відпочинку.

Глава 6. Нормування праці.

Глава 7. Оплата праці.

Глава 8. Гарантії і компенсації.

Глава 9. Гарантії при покладанні на працівників матеріальної відповідальності за шкоду, яка заподіяна підприємству, організації, установі.

Глава 10. Трудова дисципліна.

Глава 11. Охорона праці.

Глава 12. Праця жінок.

Глава 13. Праця молоді.

Глава 14. Пільги для працівників, що поєднують роботу з навчанням.

Глава 15. Індивідуальні трудові суперечки.

Глава 16. Професійні спілки. Участь працівників в управлінні підприємствами, організаціями, установами.

Глава 16-а. Трудовий колектив.

Глава 17. Державне соціальне страхування.

Глава 18. Нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю.

Окрім Кодексу законів про працю, трудові і інші, пов'язані з ними відносини, регулюються законами України: «Про зайнятість населення», «Про охорону праці», «Про відпустки», «Про оплату праці», «Про колективні договори і угоди» та ін.

Багато важливих питань, пов'язаних з регулюванням трудових відносин, регламентуються підзаконними актами: Указами Президента, Постановами Кабінету Міністрів, розпорядженнями і наказами Міністерства праці і соціальної політики України, а також іншими міністерствами і відомствами.

Велику роль у регулюванні трудових відносин виконують конвенції і рекомендації Міжнародної організації праці (МОП).

Суб'єкти трудового права

Суб'єктами трудового права є учасники трудових відносин, які на підставі чинного законодавства мають трудові права і обов'язки. Основними суб'єктами трудового права є працівник і працедавець, тобто власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, або фізична особа.

Як ***суб'єкти*** *трудових правовідносин,* громадяни повинні володіти трудовою правосуб'єктністю, яка, за загальним правилом, виникає з 16 років. З відома одного з батьків або особи, яка їх замінює, можуть, як виняток, прийматися на роботу неповнолітні, що досягли 15 років. Відповідно до статті 188 КЗпП України, для підготовки молоді до продуктивної праці, допускався прийом на роботу неповнолітніх, які навчаються з 14 років. Проте, зі вступом у

силу Закону України «Про охорону дитинства» (від 26.04.2001 року) прийом на роботу підлітків з 14 років не допускається. Не можуть бути суб'єктами трудового права особи, визнані судом недієздатними. В окремих випадках трудова правосуб'єктність може бути обмежена за станом здоров'я, статтю. У разі здійснення особою певного злочину суд може позбавити її права посідати певні посади або займатися певною діяльністю.

Іншою стороною правовідносин можуть бути власники підприємств, установ, організацій або вповноважені ними органи, а також фізичні особи, що використовують найману працю.

Об'єктами *трудових відносин* є матеріальні або нематеріальні блага, з приводу яких склалися правовідносини.

Змістом трудових правовідносин виступають суб'єктивні права і юридичні обов'язки сторін.

Трудовий договір.

Поняття і сторони трудового договору

Трудові правовідносини виникають в результаті укладання трудового договору.

Трудовий договір – *це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом, або фізичною особою, відповідно до якої працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, або фізична особа зобов'язується виплачувати працівнику заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін* (ст. 21 Кодексу законів про працю України).

Сторонами трудового договору можуть бути:

- з одного боку – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, а також фізична особа, що наймає працівника для виконання певних робіт;

- з другого боку – працівник, тобто фізична особа, що має трудову правоздатність і дієздатність.

Трудові правоздатність і дієздатність працівника виникають, як правило, з 16 років. Допускається прийом на роботу неповнолітніх з 15 років, за згодою батьків або одного з них, або осіб, які їх замінюють.

Трудовий договір, як правило, укладається у письмовій формі.

Письмова форма трудового договору є обов'язковою: при прийомі на роботу неповнолітніх; при організованому наборі працівників; при укладанні трудового договору про роботу в районах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я; при укладанні трудового договору з фізичною особою; при укладанні контракту, а також в інших випадках, передбачених законом.

Трудовий договір оформлюється наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу про зарахування працівника на роботу. Трудовий договір вважається укладеним і тоді, коли наказ чи розпорядження не були видані, але працівника фактично було допущено до роботи.

Зміст трудового договору

Зміст трудового договору *складають умови, що визначають права і обов'язки сторін у трудових правовідносинах*. До прав і обов'язків, які встановлюються законодавством про працю і не *можуть бути відмінені або змінені за угодою сторін*, відносяться: встановлені законодавством норми робочого часу і часу відпочинку, правила техніки безпеки і охорони праці, технологічного режиму, правила виконання тимчасових робіт, не обумовлених трудовим договором та ін.

До обов'язкових умов *трудового договору*, згідно з КЗпП, відносяться: місце роботи, певна трудова функція, строк, а також умови про зарплату. Досягнення згоди щодо цих положень свідчить про укладання трудового договору.

Додаткові (факультативні) умови стають обов'язковими тільки при їх занесенні у трудовий договір. Наприклад, випробувальний строк при прийомі на роботу, встановлення неповного робочого часу та ін.

Умови, що погіршують стан працівника у порівнянні з законодавством, визнаються недійсними.

Трудовий договір може укладатися на невизначений термін (безстроковий договір); на певний строк; на час виконання певної роботи (строкові договори).

Особливою формою трудового договору є контракт, у якому термін дії договору, права, обов'язки і відповідальність (в т.ч. матеріальна) сторін, умови організації праці і розірвання договору можуть встановлюватися угодою сторін (ст. 21 КЗпП). При цьому умови контракту не можуть погіршувати стан працівника в порівнянні з законодавством. Контракт укладається з певними категоріями працівників (керівники підприємств, установ, організацій, науково-педагогічні працівники та ін.), тільки на певний термін і у письмовій формі.

Загальні підстави припинення трудових відносин

Підстави припинення трудового договору – це юридичні факти, що припиняють договірні відносини між працівником і власником підприємства, організації, установи або уповноваженим ним органом.

Підстави припинення трудового договору встановлюються ст. 36 КЗпП України:

1. Угода сторін. На цій підставі може бути припинений будь-який договір у будь-який час. Необхідно тільки, щоб волевиявлення сторін з приводу припинення трудових відносин було взаємним. Не має значення, яка зі сторін трудового договору проявила ініціативу.

2. Закінчення строку трудового договору. При цьому треба мати на увазі: якщо після закінчення строку трудового договору трудові відносини фактично продовжуються і жодна з сторін не побажала його припинення, вважається, що дія трудового договору подовжується на невизначений термін**.**

3. Призов працівника на військову або альтернативну (невійськову) службу.

4. Розірвання трудового договору за ініціативою працівника, власника або уповноваженого ним органу**.**

5. Переведення працівника, за його згодою на інше підприємство, в установу або організацію, або перехід його на виборну посаду.

6. Відмова працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, установою, організацією, а також відмова від продовження роботи у зв'язку зі зміною істотних умов праці.

7. Набрання до законної сили вироком суду, яким працівника засуджено до позбавлення волі або іншого покарання, яке виключає можливість продовження даної роботи.

8. Підстави, передбачені контрактом.

9. Направлення працівника за рішенням суду до лікувально-трудового закладу.

Порядок припинення трудового договору за ініціативою працівника

Реалізація права на працю, згідно трудовому законодавству, дає право працівнику припинити трудовий договір за власною ініціативою.

Відповідно до ст. 38 КЗпП працівник має право розірвати трудовий договір, укладений на невизначений термін. У цьому випадку він зобов'язаний попередити власника або уповноважений ним орган письмово ***за 2 тижні*** .

При звільненні за власним бажанням працівник може вказувати або не вказувати причину, що спонукає його подати заяву.

Якщо заява працівника про звільнення з роботи за власним бажанням обумовлена неможливістю *продовжувати роботу* (переїзд на нове місце проживання, переведення чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість, вступ до навчального закладу, вагітність, вихід на пенсію або інші поважні причини), власник або уповноважений ним орган повинен розірвати трудовий договір у строк*, про який просить працівник* (ст. 38 КЗпП).

При звільненні за власним бажанням з поважних причин запис про звільнення вноситься в трудову книжку з вказівкою цих причин.

Після закінчення двох тижнів з дня попередження про розірвання трудового договору працівник має право ***залишити роботу,*** а власник або

уповноважений ним орган зобов'язаний видати йому трудову книжку і здійснити розрахунок.

Працівник, який попередив власника або уповноважений ним орган про розірвання трудового договору, укладеного на невизначений термін, має право до закінчення терміну попередження ***відкликати свою заяву***. У цьому випадку договір з працівником не розривається, якщо на його місце не запрошений інший працівник, якому не може бути відмовлено в прийомі на роботу (молодим фахівцям, працівникам, запрошеним на роботу у порядку переводу з іншого підприємства).

Згідно трудовому законодавству, *працівник має право розірвати трудовий договір за власним бажанням*, якщо власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган не *виконує законодавство про охорону праці, умови колективного договору або трудового договору.*

Порядок припинення трудового договору за ініціативою власника або уповноваженого ним органу. Порядок звільнення.

Власник підприємства, організації, установи або уповноважений ним орган має право розірвати трудовий договір тільки за підставами, передбаченими Кодексом законів про працю (ст. 40):

1. ***Зміна в організації виробництва і праці***, зокрема ліквідація, реорганізація, банкрутство або перепрофілювання підприємства, організації, установи, скорочення чисельності або штату працівників.

Рішення про ліквідацію, реорганізацію підприємства, установи, організації приймається власником.

Рішення про скорочення чисельності або штату працівників ухвалюється власником або уповноваженим ним органом з участю трудового колективу, профкому.

Про майбутнє звільнення працівника попереджають не пізніше ніж за 2 місяці. Одночасно повинно бути доведено до відома державної служби зайнятості про наступне вивільнення працівника з зазначенням його професії, спеціальності, кваліфікації і розміром оплати праці.

Якщо працівник зареєстрований в службі зайнятості як шукаючий роботу, то не пізніше ніж за 10 календарних днів до закінчення тримісячного терміну йому гарантується:

а) статус безробітного, якщо після закінчення 7 днів відповідна робота не була запропонована;

б) право на отримання допомоги з безробіття у розмірі 75 % середньої зарплати за останнім місцем роботи протягом подальших 3 місяців і у розмірі 50 % протягом подальших 6 місяців, але не більше середньої зарплати .

2. ***Невідповідність працівника посаді або виконуваній роботі*** внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, що перешкоджає продовженню роботи. При цьому повинні бути наведені конкретні факти неналежного виконання працівником трудових обов'язків або медичний висновок.

3. ***Систематичне невиконання працівником без поважних причин*** обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника вже застосовувалися заходи дисциплінарного стягнення.

4. ***Прогул*** (зокрема відсутність на роботі більше трьох годин протягом робочого дня без поважних причин).

Прогулом вважається нез'явлення на роботі без поважних причин протягом всього робочого дня. Таким чином, прогульниками вважаються працівники, відсутні протягом робочого дня на роботі без поважних причин більше трьох годин підряд або сумарно.

За порушення трудової дисципліни за цією підставою до працівника можуть бути застосовані ***заходи дисциплінарного стягнення*** – *догана або звільнення*. Для звільнення за прогул досить одного факту прогулу або відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня без поважних причин. Разом з цим звільнення з роботи є крайнім заходом. До прогульників можуть бути застосовані і інші заходи , передбачені законодавством.

5. ***Нез'явлення на роботі протягом 4 місяців підряд*** внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки з вагітності і пологів, якщо

не встановлений триваліший термін збереження робочого місця при певному захворюванні.

6. ***Поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу***.

7. ***Поява на роботі в нетверезому стані, в стані наркотичного або токсичного сп'яніння.***

Працівники, які з'явилися на роботі *в нетверезому стані (або в стані наркотичного або токсичного сп'яніння)*, повинні бути усунені від роботи керівником процесу праці. Нетверезий стан працівника (наркотичне або токсичне сп'яніння) може бути підтверджений як медичним висновком, так і іншими доказами, наприклад, актом, складеним представниками власника або громадських організацій, свідченнями свідків , які повинні бути відповідно оцінені власником або уповноваженим ним органом, а також судом.

За порушення трудової дисципліни за цією підставою до працівника можуть бути застосовані такі *заходи стягнення, як догана або звільнення* (ст. 147 КЗпП). Для звільнення за цією підставою не має значення чи відсторонявся працівник від роботи, чи відпрацював свою зміну повністю, чи виконав виробниче завдання, чи застосовувалися у минулому до нього заходи дисциплінарного або громадського стягнення.

8. ***Здійснення за місцем роботи розкрадання (в т.ч. дрібного) майна власника.***

Припинення трудового договору за ініціативою власника або уповноваженого ним органу може бути проведене з відома профспілкового органу, який у 15-денний термін розглядає рішення власника і повідомляє у письмовій формі про свою згоду або незгоду із звільненням.

Ст. 41 КЗпП містить додаткові підстави для звільнення працівника за ініціативою власника (наприклад, одноразове грубе порушення трудових обов'язків керівником підприємства, організації, установи; здійснення працівником, що виконує виховні функції, аморального проступку, несумісного з подальшою роботою та ін.).

Порядок звільнення

Звільнення оформляється наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу, копія наказу видається працівнику. Працівник повинен бути ознайомлений із наказом. У день звільнення працівнику видається трудова книжка, оформлена належним чином, та здійснюється виплата всіх сум, що належать йому. Порушення строку розрахунку є підставою для настання відповідальності власника чи уповноваженого ним органу у вигляді сплати працівнику середньомісячної зарплати за весь час затримки до дня фактичного розрахунку.

Тема 15. Робочий час і час відпочинку.

Робочий час і його види

Робочий час *– це час, протягом якого працівник відповідно до законодавства, правил внутрішнього трудового розпорядку або трудового договору зобов'язаний виконувати свої трудові обов'язки.*

Питання, що стосуються робочого часу і його видів, закріплюються Кодексом законів про працю (Глава IV «Робочий час») та іншими нормативними актами.

Законодавство встановлює нормальну, скорочену і неповну тривалість робочого часу.

Відповідно до законодавства про працю ***нормальна*** *тривалість робочого часу* працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень.

Скорочена *тривалість робочого часу* менше в порівнянні з нормальною і встановлюється законом залежно від суб'єктів трудових правовідносин або від умов праці. Так, тривалість робочого часу для працівників у віці від *16 до 18 років* складає 36 годин на тиждень, для осіб у віці від *15 до 16 років* (для учнів у віці від *14 до 15 років*, *що* працюють під час канікул) – 24 години на тиждень (ст. 51 КЗпП).

Для працівників, які зайняті на роботах *зі шкідливими умовами праці*, тривалість робочого часу не може перевищувати 36 годин на тиждень.

Ці межі робочого часу є обов'язковими і не можуть змінюватися колективним або трудовим договором.

Скорочена тривалість робочого часу може встановлюватися за рахунок власних коштів на підприємствах і в організаціях *для жінок, що мають дитину у віці до 14 років або дитину-інваліда*.

Оплата праці при скороченому робочому часі здійснюється як за повний робочий час.

Неповний робочий час встановлюється *за угодою* між працівником і власником або уповноваженим ним органом. Домовленість про роботу з неповним робочим днем або неповним робочим тижднем може бути досягнута як при прийомі на роботу, так і потім.

Власник або уповноважений ним орган *зобов'язаний* встановити неповний робочий день або неповний робочий тиждень на прохання вагітної жінки; жінки, що має дитину віком до 14 років або дитину-інваліда, та іншим категоріям працівників (ст. 56 КЗпП).

Робота на умовах неповного робочого часу не тягне за собою яких-небудь обмежень прав працівників. Оплата праці проводиться пропорційно до відпрацьованого часу або залежно від виробітку.

Для окремих категорій керівників і фахівців може встановлюватися *ненормований робочий час.*

Робоча зміна – це тривалість щоденної роботи відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку (графіка змінності).

Надурочна робота – це робота понад встановлену тривалість робочого часу. Вона допускається у виняткових випадках (оборона країни, усунення випадкових або несподіваних обставин та інші обставини, що встановлені ст. 62 КЗпП).

Забороняється привертати до надурочних робіт вагітних жінок, жінок, що мають дітей у віці до 3-х років; осіб, молодших 18 років; осіб, що навчаються без відриву від виробництва в дні занять.

Жінки, що мають дітей у віці від 3-х до 14 років або дитину-інваліда, можуть притягуватися до надурочних робіт тільки з їх згоди.

Надурочна робота не може перевищувати 4-х годин впродовж двох днів підряд і 120 годин на рік.

Поняття і види часу відпочинку

Конституція України встановлює, що кожен працюючий має право на відпочинок (ст. 45).

Реалізація права на відпочинок передбачає встановлення в законодавстві для працівників поняття часу відпочинку та його видів.

Часом відпочинку *вважається час, протягом якого працівник відповідно до законодавства має право не виконувати свої трудові обов'язки і яке він має право використовувати на свій розсуд.*

Питання, що стосуються часу відпочинку та його видів, закріплені Кодексом законів про працю (Глава V «Час відпочинку») та іншими нормативними актами.

Законодавство встановлює такі ***види часу відпочинку***:

1. Перерва для відпочинку і харчування. Надається тривалістю не більше двох годин і не включається в робочий час. Перерва повинна надаватися, як правило, через 4 години після початку роботи. Час початку і закінчення перерви встановлюється правилами внутрішнього трудового розпорядку. Працівники використовують час перерви на свій розсуд. На цей час вони можуть відлучатися з місця роботи (ст. 66 КЗпП).

2. Щоденний відпочинок. Він повинен складати не менше подвійної тривалості робочого дня але за винятком перерви.

3. Щотижневий відпочинок. Загальним вихідним днем є неділя, при п'ятиденному робочому тижні – субота і неділя. За загальним правилом, робота у вихідні дні заборонена. Ст. 71 КЗпП передбачає винятковий порядок залучення окремих працівників до роботи в ці дні. Тривалість цього відпочинку повинна бути не менше 42 годин.

4. Святкові і неробочі дні. Їх перелік встановлює ст. 73 КЗпП (1 січня, 7 січня, 8 березня, 1, 8 травня, 28 червня, 28 липня, 24 серпня, 14 жовтня, 25 грудня, пасха,трійця(рухоме)). Якщо вихідний і святковий день співпадають, вихідний переноситься на наступний день.

5. Відпустки. Встановлюються відповідно до Закону України «Про відпустки»:

а) щорічна відпустка (тривалістю не менше 24 календарних днів за відпрацьований робочий рік, обчислюваний з дня укладання трудового договору);

б) додаткова відпустка у зв'язку з навчанням;

в) творчі відпустки;

г) соціальні відпустки (з вагітності і пологів, догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку і т.ін.);

д) відпустка без збереження зарплати.

Трудовим законодавством чітко визначені поняття «час відпочинку» та його види. Це одна з найважливіших гарантій конституційного права громадян на відпочинок.

Робочий час і час відпочинку неповнолітніх

Робочий час і час відпочинку неповнолітніх регламентуються КЗпП України (Глави: XIII «Праця молоді», IV «Робочий час», V «Час відпочинку»). Кодекс законів про працю, Закон України «Про охорону праці» встановлює особливі умови праці неповнолітніх.

Неповнолітні, тобто особи, які не досягли 18 років, в трудових правовідносинах *дорівнюються в правах до повнолітніх*, а у сфері робочого часу, відпусток *користуються пільгами*, встановленими законодавством України.

Неповнолітні мають право на скорочену тривалість робочого часу. Для працівників у віці від 16 до 18 років встановлюється *скорочена тривалість робочого часу – 36 годин на тиждень*. Для осіб у віці від 15 до 16 років, а також для неповнолітніх у віці від 14 до 15 років, які працюють у період канікул – *24 години на тиждень*.

Тривалість робочого часу учнів, працюючих протягом навчального року у вільний від навчання час, не може перевищувати половини максимальної тривалості робочого часу, передбаченого законодавством для осіб відповідного віку, тобто 18 і 12 годин на тиждень.

Крім того, забороняється залучати працівників у віці до 18 років до нічних, надурочних робіт і до робіт у святкові та вихідні дні.

Неповнолітні приймаються на роботу тільки після попереднього медичного огляду, який обов'язково проводиться щорічно до досягнення молодою людиною 21 року.

Заробітна плата неповнолітнім при скороченій тривалості щоденної роботи виплачується в такому ж розмірі, як і працівникам відповідних категорій при повній тривалості щоденної роботи (ст. 194 КЗпП).

Час відпочинку неповнолітніх має також особливі умови.

Щорічна основна відпустка надається неповнолітнім особам тривалістю 31 календарний день (ст. 75 КЗпП), в сприятливий для них час (як правило, літом).

Неповнолітні, що навчаються без відриву від виробництва, мають право на додаткові відпустки у зв'язку з навчанням.

Для всіх підприємств і організацій встановлюється броня прийому на роботу і професійне навчання молоді. Працездатній молоді – громадянам України у віці від 15 до 28 років гарантується надання першого робочого місця на термін не менше 2-х років, а молодим фахівцям, що закінчили державні навчальні заклади – не менше 3-х років.